

MOST

Bilten Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu

GODINA 62

DVOBROJ 5 i 6

DECEMBAR 2014.

VUČIĆ U IZRAELU IZRAEL U SRBIJI

Iz domaće i strane štampe

IZRAEL – SPONA SA BOGATIM JEVREJSKIM INVESTITORIMA IZ SVETA

Srpski premijer Aleksandar Vučić bio je u zvaničnoj poseti Izraelu. Tom prilikom sastao se sa premijerom Izraela Benjaminom Natanjahuom i predsednikom Reuvenom Rivlinom, a potom i sa šefom izraelske diplomatije Avigdorom Libermanom i bivšim predsednikom Izraela Šimonom Peresom. Vučić je naglasio svoju ocenu da se u Izraelu prijateljski odnose prema Srbiji, te da je to prijateljsko okruženje i prijateljska zemlja za Srbiju i sve njene građane.

"Ovom istorijskom posetom pokazali ste prijateljstvo sa narodom Izraela. Pokazali ste i posvećenost da se učvrste odnosi između Srbije i Izraela. Možemo da uradimo mnogo više i vaša poseta će služiti tome da se naša saradnja poboljša", rekao je predsednik izraelske vlade Natanjahu, nakon sastanka sa Vučićem.

Aleksandar Vučić: "Želimo da pojačamo saradnju naše dve zemlje i da nastavimo prijateljske odnose naša dva naroda"

nastavak na 3 strani

REČ UREDNIKA

MRZIM SAMOG SEBE

Piše Milan Fogel

„Ljubi bližnjega svoga kao samog sebe“, to nas Tora uči već hiljadama godina. Kada nam odgovara, kao izvor mudrosti bitisanja celog čovečanstva, pozivamo se na Toru. Kada nam ne odgovara, onda postavljamo pitanja, koja unapred potiru mudrosti Tore. Da li je problem u Tori ili u nama? Kada smo iskreni, kažemo da hoćemo mir sa Palestincima - to kažu i oni koji ne misle tako - ne samo sa Palestincima, nego sa celim svetom. Jer, kada ne želiš mir sa Palestincima, kako onda možeš da kažeš da želiš mir sa celim svetom? Kada nas za rukav povuče dnevna politika, koja ne može da se meri sa mudrostima starim hiljadama godina, jer su one 'prevaziđene', onda ni sami ne znamo šta radimo. Krijemo se iza interesa većine, kao da mi nismo deo nje.

A, da kažemo pošteno, ni druga strana se ne ponaša drugačije. Abu Mazen je nedavno u Egiptu izjavio da u Palestini, kada bude priznata država, neće živeti ni jedan Jevrej! Posle je izjavio da ga nisu dobro razumeli, mora da je govorio hebrejski?! Sve je to dnevna politika, ali kako se dići iznad nje.

nastavak na 3. strani

MOST

Pišite

Bilten Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu Godina 62.

Broj 5 i 6 – decembar 2014.

Broj strana: 60

HOJ POB 57106

6157002 Tel Aviv

adresa kancelarije:

Tel Aviv, ul Hamisgar br 55

drugi sprat

Telefoni: 0503 556 841

0503 556 842

E-mail: hitahdut@gmail.com

REDAKCIJA

Glavni urednik Milan Fogel

e-mail:

milan.fogel@gmail.com

Urednik hebrejske strane

Moše BenŠahar

bensha1@gmail.com

Članovi redakcije: Avraham Atijas,

Miriam Aviezer, Ivica Čerešnješ, i

Dušan Mihalek

Zahvaljujemo se Višnji Kern na

dosadašnjoj saradnji, za njene

priloge će uvek biti mesta na

stranicama Mosta!

POZIV ČITAOCIMA

Više nisam siguran kada kažete da ste zadovoljni Mostom. Možda nam se javljate i hvalite samo reda radi?

Istina je da se mi trudimo, ali kao urednik, moram reći da saradnja nije obostrana. Uspeli smo da imamo stalne saradnike, ali to nije dovoljno. Baš vi se oglašujete o pozive na saradnju. Možda, ipak, ima nešto što biste želeli da podelite sa čitaocima Mosta, neka vest, neko sećanje iz dalje ili bliže prošlosti.

Neko mi je rekao da mu je nezgodno da piše, jer je prilično zaboravio jezik iz bivše Jugoslavije. Nemojte to da vas brine, sve će biti napisano onako kako treba!

Šaljite vaše dopise i fotografije, ovo je vaš Most!
Urednik

POZIV NA SARADNJU – JOM HASHOA

Ovogodišnja komemoracija Jom HaShoa biće posvećena pojedinačnim sudbinama jevrejskih porodica širom bivše Jugoslavije.

Obraćamo se članovima HOJ da se kratkim dopisom o sudbini njihove uže ili šire familije jave Miriam Aviezer – adresa: rehov Shimon ben Zvi 5, Givatajim ili E mail samiryam@zahav.net.il

KONKURS SJOS

Žiri 58. nagradnog konkursa Saveza jevrejskih opština Srbije, književni kritičar Bogdan Popović, književnik i profesor Filip David i prof. dr Milan Ristić, doneo je odluku da nagrade radove sledećih autora:

I Nagrada "Ženi Lebl". - rad "**KONSTRUISANJE OKVIRA NARACIJE: PREDSTAVE ARHITEKTURE U SARAJEVSKOJ HAGADI I ILUMINIRANIM SEFARDSKIM HAGADAMA 14. VEKA**", autorke Čedomile Marinković

II Nagradu dele radovi:

- "**POSLEDNJA STANICA AUŠVIC**", autora Vladimira Todorovića iz Novog Sada, i rad

- "**JEVREJI NA KOSOVU I METOHIJI TOKOM BALKANSKIH I PRVOG SVETSKOG RATA**", autora Miloša Damjanovića iz Kosovske Mitrovice

III Nagrada - zbirci pesama "**IZVORIŠTE**", autorke Ivane Vasić iz Beograda

Žiri je takođe predložio za otkup tri rada:

- "**ŠAKA PEPELA**", autora Živojina Ivkovića iz Ralja-Parcani

- "**POBUNA U PISAĆEM STROJU**", autorke Ree

Živković iz Beograda, i

- "**KONSTANTINOVA ISTINA**", autorke Živane Vojinović iz Šapca

Dana 13. novembra 2014 godine u Tel Avivu rođena je Maja Rubinov kćerka Silve i Ereza Rubinova, unuka Alenke i Mirka Elazara iz Jerusalima nećakinja Lee i Markusa Gomeza i rodica Stele i Itamara Samuela Gomeza iz Jerusalima.

REČ UREDNIKA **MRZIM SAMOG SEBE**

nastavak sa 1. strane

Većina nas tačno zna šta želimo. Da bi to zaživelo, moraju se prihvatiti neka kompromisna rešenja, što u prevodu znači da ni naše, ni njihove želje neće biti u potpunosti ostvarene.

A možda ćemo u budućnosti svi biti zadovoljni? Mogli bi biti, to sam siguran, ali tu postoji još jedan problem. Zašto do sada već nismo učinili sve što smo mogli da uspostavimo mir i prijateljske odnose sa najbližim susedima - Palestincima? Izgleda da još neko ima interesa da to ne bude tako. Možda nekom ne odgovara da se uspostavi mir sa Palestincima? Možda, preko izraelsko-palestinskih odnosa, ceo region treba držati u tenziji – nafta, gas... Zamislite kada bi na Bliskom istoku bio mir. Kada bi naša, izraelska tehnologija, bila primenjena u celom regionu, gde bi nam svima bio kraj. Ovako, stalno pod realnom i izmišljenom opasnosti, trpi i narod Izraela. Šef partije „Izrael, naš dom“, Liberman, izjavio je da u Izraelu živimo kao u Raju, a ja bih voleo da malo bolje živimo na ovom svetu. Da nam ne pretila opasnost da će nam neki zadojeni arapski nacionalista baciti Molotovljev koktel na auto i spaliti našu decu, pa makar „morali“ da budemo prijatelji sa Palestincima. Možda ne bi bilo loše da naši političari, koji odlučuju u naše ime, ipak, malo pročitaju šta piše u Tori.

Eto, zato mrzim samog sebe, zato što ono što mislim, a verujem i većina Izraelaca, nikada neće stići do onih koji govore u moje ime i nikada neće moći da u moje ime kažu „ljubi bližnjega svoga kao samog sebe“.

VUČIĆ U IZRAELU - IZRAEL U SRBIJI

nastavak sa 1. strane

Premijer Srbije je istakao da Srbija ne zaboravlja prijatelje koji su bili prisutni u najtežim trenucima, i zahvalio Izraelu na pomoći tokom i posle majskih poplava.

"Uvek ćemo tražiti mir i nadam se da ćemo naći konkretne načine da postignemo bolju saradnju između naše dve države", rekao je predsednik Vlade Srbije i zahvalio Netanijahuu na stavu Izraela da ne prizna nezavisnost Kosova. O ambasadi Palestine u Beogradu, nije bilo razgovora.

Premijer Srbije je u Izraelu našao relevantne sagovornike za obnovu rada Metalurškog kompleksa u Smederevu. Železara u Smederevu je svojevremeno učestvovala sa 15% u bruto proizvodu Srbije.

Premijer Vučić je posetio memorijalni kompleks Jad Vašem, a u znak prijateljstva i zahvalnosti zasadio je maslinu u Vrtu nacija.

MUSLIMAN U PARIZU SPASAO JEVREJE

Iz strane štampe – priredio M.F.

Tragični događaji u Parizu okupili su milione ljudi koji su protestovali zbog ubistva deset novinara i karikaturista, dva policajca, a potom četvoro Jevreja iz Francuske. Od samog početka govorilo se da ubistva francuskih karikaturista nisu samo religijski obračun, nego da je krvavi pir uperen protiv Jevreja, i to ne samo u Francuskoj. To se i potvrdilo kada su dvoje Francuza upali u košer prodavnicu, verovatno muž i žena, koja je posle napada pobegla u Siriju, i ubili pomenutih četvoro Jevreja. U prodavnici je bio zaposlen musliman poreklom iz Malija, koji je brzo reagovao i šestoro kupaca, sa kojima je bila i beba stara mesec dana, koji bi sigurno bili ubijeni, sakrio u veliki frižider. Isključio je hlađenje i zajedno sa njima zatvorio se u frižider. Ovaj humani čin jasno govori da nisu svi muslimani teroristi, ali time opasnost za jevrejsku zajednicu u Evropi nije ništa manja.

Odavanju pošte ubijenima, na maršu podrške demokratiji i slobodnoj reči, učestvovalo je dva miliona ljudi. Među njima su bili predstavnici oko 60 zemalja sveta, a maršu se pridružio i premijer Izraela Bibi Natanjahu. Premijer Izraela podsetio je Jevreje Francuske da za njih uvek ima mesta u prapostojbini i pozvao ih na useljenje, što je deo Jevreja odmah prihvatio. Vladi Francuske se nije svidelo da njihovi građani napuste svoje domove, ali okrutna stvarnost nije ostavila puno prostora za razmišljanje, jer su napadi nastavljeni i proširili se na Belgiju, a planiran je napad i u Nemačkoj.

Naravno, čovek se uvek pita šta je povod, kako su teroristi rekli, za osvetu. Navodno su karikaturisti povredili religijska osećanja muslimana, jer se na stranicama ismeva sveti čovek Muhamed.

To je tema za mnogo više prostora, ali kao priređivač ovog članka moram da kažem svoje mišljenje. Nije ismevan Muhamed, nego zloupotreba Muhameda i islamske vere u terorističke svrhe.

„On je povukao prvi“

Uz gred, treba napomenuti, u prošlosti i sadašnjosti, na udaru karikaturista našao se i Papa i Jevreji i neki narodi iz bivše Jugoslavije. I da zaključimo, nema opravdanja koje može zbog izgovorene reči ili crteža nekog osuditi na smrt. Uostalom, ako se teroristi brinu za religijska osećanja, onda bi trebalo da se sete da samo Bog može da odlučuje o ljudskim životima.

TERORIZAM ILI HLADNOKRVNO UBISTVO PET JEVREJA

Iz domaće štampe

U novembru mesecu prošle godine Most je već bio poslat u štampu, kada se dogodio zločin, neki ga nazivaju terorističkim aktom, u sinagogi „Keila Jakov“ u Jerusalimu. U sklopu nedavnih događaja u Francuskoj, iz pijeteta prema stradalima osećamo obavezu da ovaj tragični bilans, pet mrtvih i sedam ranjenih, bude zabeležen na stranicama Mosta.

Dva Palestinca iz južnog dela Jerusalima, naoružani sekirama i pištoljima, napali su usred molitve vernike u sinagogi. Dva policajca, koja su se nalazila u blizini, odmah su reagovala i ubili teroriste. U razmeni vatre jedan policajac je teško ranjen i preminuo je u bolnici.

Hamas, teroristička organizacija, objavio je da je napad na nenaoružane vernike reakcija na smrt palestinskog vozača autobusa, koji je nađen obešen u autobusu. Hamas je pozvao na nastavak napada na Jevreje u celom Izraelu.

Jedan od ranjenih je i dr Ichak Hašajig, zaposlen u bolnici „Šaarei cedek“, koji je za Jedit Ahronot ispričao šta je doživeo. „Bio sam u sinagogi i čuo pucnjavu. Nisam znao šta se dešava. Video sam kada su teroristi ušli u sinagogu. Skočili su na mene sa sekirama i nisam ni primetio da sam ranjen.“ Sutradan ujutro, dr Ichak bio je na jutarnjoj molitvi u sinagogi.

Brza reakcija izraelskih odbrambenih snaga

Premijer Natanjahu je zahtevao da se odmah sruše kuće terorista, a dr Ichak je pokazao da duh jevrejskog naroda ne može da 'sruši' ni ovako tragičan događaj.

SPOMENIK U ŠIDU

Piše inicijator podizanja spomenika, Radovan Sremac, Šid, Srbija

U sredu, 17. decembra 2014. godine otkriven je spomenik šidskim Jevrejima nastradalim u Holokaustu. Spomenik je postavljen na platou pored Kulturno obrazovnog centra Šid, na mestu gde su se do Drugog svetskog rata nalazile kuće jevrejskih porodica ubijenih u Aušvicu. Inicijator podizanja spomenika je Radovan Sremac, arheolog kustos iz Šida, organizator otkrivanja je Narodna biblioteka „Simeon Piščević“ Šid, dok je finansijska sredstva obezbedilo izraelsko udruženje „Hitahdut olei eks Jugoslavija“, koje okuplja Jevreje useljenike sa prostora bivše Jugoslavije. U ime predsednice tog udruženja, gospođe Miri Derman, skup je pozdravio Antun Unterberger. Spomenik je otkrio dr Ruben Fuks, predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije, nakon čega je molitvu izgovorio Isak Asiel, vrhovni rabin Srbije. Mnogobrojne okupljene građane je pozdravio i predsednik Opštine Šid, Nikola Vasić.

Prvi s leva Radovan Sremac, dr Ruben Fuks, predsednik SJOS i Vojislava Radovanović, kustos Istorijskog muzeja u Beogradu

U momentu osnivanja tzv. Nezavisne države Hrvatske, u Šidu je živelo 95 Jevreja, od kojih je rat preživelo svega 16 osoba. Nakon završetka rata, preživeli Jevreji su se iselili u Izrael.

Nismo često u prilici da pohvalimo nečiju inicijativu kao ovog puta. Pored inicijatora Radovana Sremca, sva priznanja zaslužuju čelnici grada Šida, Vojislava Radovanović, dr Ruben Fuks, Miri Derman, Ing Josef Žamboki, Milan Fogel i drugi koji su od samog početka verovali da će ovaj projekat ugledati svetlost dana.

Večna slava stradalim Jevrejima Šida.

JUDEN LAGER ZEMLIN

Sajt JOZ

Na inicijativu g. Miroljuba Mosurovića direktora osnovne škole „Svetozar Miletić“ iz Zemuna, trajno je postavljena izložba „Jevrejski logor Zemun“. Škola, koja i na delu pokazuje da je „učiteljica života“, postavila je izložbu u hodniku na prvom spratu sa namerom da se učenici ovih i budućih generacija upoznaju sa stradanjem njihovih sugrađana Jevreja tokom Drugog svetskog rata. U želji da pomogne poboljšanju nastavnih i vannastavnih aktivnosti, Jevrejska opština Zemun, nosilac projekta, poklonila je školi video bim i projekciono platno.

U godini u kojoj će Srbija predsedavati OEBSom, podpredsednik vlade Srbije i ministar spoljnih poslova Ivica Dačić između ostalog na temu antisemitizma kaže: „*Antisemitizam danas poprima nove forme i izraze, koji zajedno sa drugim oblicima netolerancije, predstavljaju ozbiljnu pretnju demokratiji, opštim civilizacijskim vrednostima i konačno, sveobuhvatnoj bezbednosti. Obaveza nas kao lidera, mora biti*

da delujemo pre svega preventivno, putem obrazovanja mladih, koji formiraju sliku stvarnosti pod uticajem najrazličitijih faktora, koji su često van uticaja institucija i društva“.

Na slici Vladimir Mijatović, Nenad Fogel, predsednik JOZ, direktor Miroljub Mosurović i učenici škole Tijana i Andrej.

Jevrejska opština Zemun poziva škole, muzeje, kulturne centre i ostale institucije da slede primer g. Mosurovića, sa obavezom da će svima bez naknade ustupiti originalni fajf izložbe.

JEVREJSKI IDENTITET

Piše Daniel Fogel

Pre nego što je raspušten Kneset i raspisani vanredni izbori za mart mesec ove godine, poslednji korak koalicioni partnera u vladi bio je usvajanje budžeta za 2015. godinu. U redovnoj ili vanrednoj situaciji mora da se usvoji, jer izbori nisu opravdanje da se ne usvoji budžet, bez koga nijedna država ne može da funkcioniše.

U ovom tekstu nećemo govoriti o ideološkim razlikama između brojnih partija koje će istaći svoje kandidate za Kneset, osim u slučaju „Jevrejskog identiteta“, i to je ideologija, ali u sasvim jednom drugom svetlu.

Naime, da bi podržali budžet za 2015. godinu partiji Naftali Beneta, „Bajt HaJehudi“, obećano je i dato 50 miliona šekela za „jačanje jevrejskog identiteta“, koji je namenjen sekularnim školama u Izraelu. Samo da se podsetimo da je „Bajt HaJehudi“ naslednik stranke „Mafdal“, desničarske cionističke stranke sa naglašenim religioznim karakterom. Projekat „jačanja jevrejskog identiteta“ namenjen je prevashodno sekularnim školama u Izraelu, koji je ispunio

očekivanja Naftali Beneta, jer je postigao izvrsne rezultate postigao izvrsne rezultate. Zar ne bi trebalo da svi budemo zadovoljni što je ovaj projekat sa tako bombastim nazivom postigao uspeh?!

Međutim, šta je to što nas je uznemirilo? Realizacija projekta je poverena religioznim organizacijama, čiji su programi za jačanje jevrejskog identiteta bazirani na Tori i svetim knjigama. U pitanju je izborni predmet u školi, isto kao i „obrazovanje za demokratiju“, s tim što je za drugi projekat odobreno samo 5 miliona šekela. A onda je kao bomba odjeknulo objavljivanje dokumenta iz koga se vidi kako je vršen pritisak na roditelje i decu da prisustvuju religioznoj nastavi. Bez saglasnosti dece i roditelja đaci su razdvojeni, muška i ženska deca, isto kao u verskim školama. U istom dokumentu se ističe da je poseban uspeh postignut u školama Tel Aviva, najvećem i najuticajnijem sekularnom centru u Izraelu. O kakvom uspehu je reč, verujem da nam je svima jasno.

Ipak, da ne bismo ispali naivni, nije dovoljno samo to koliko je dobijeno iz budžeta za „jačanje jevrejskog identiteta“. Na inicijativu Naftali Beneta izdvojeno je još 300 miliona šekela za Judu i Šomron, gde su podignuta naselja sa uglavnom religioznom populacijom. Pored toga, stanovi Amidara, koji su namenjeni socijalno ugroženim porodicama, ponuđeni su religioznim organizacijama. Sad izračunajte koliko poreske obveznike košta „jezičak na vagi“ da bi se stiglo do političkog i onog drugog cilja.

DILEME OKO TORE

Piše Avraham Atijas

U nekim mojim ranijim zapisima – esejima raspravljao sam o temama vezanim za Toru, koja bi trebalo da predstavlja osnov i smisao onoga što nazivamo judaizam ili jevrejstvo, a u potrazi za logičnim odgovorima i razjašnjenjima. Za mene zadovoljavajuća objašnjenja nekih od pitanja i dilema iz te oblasti ni do danas nisam uspeo da nađem, iako već petnaestak godina pažljivo i sistematski, iz godine u godinu, čitam i proučavam tekst petoknjižne Tore, delimično hebrejskog originala, a (nažalost) više njenog prevoda na engleski i francuski jezik. Tamo gde se pojave dileme, automatski potražim odgovore kod Rašija (Rav Šlomo Ichak), najpoznatijeg srednjovekovnog komentatora Tore, ali i kod nekih drugih manje čuvenih, a ipak cenjenih savremenih ili manje savremenih rabina - komentatora delova Tore, koji se čitaju i

proučavanju svake nedelje u sinagogama i na drugim mestima. Neka od njihovih tumačenja su

razumljiva i logična za prosečne ljude odane veri i jevrejskoj tradiciji (njima su, uostalom, i namenjena), ali u brojnim slučajevima osnovna misao rečenice ili pasusa originalnog teksta ostaje ipak nedovoljno ili nikako objašnjena. Naprotiv, neke potpuno jasne formulacije se objašnjavaju na drugačiji način, proširuju se na druge subjekte koji nisu naznačeni u tekstu, pozivajući se na komentare nekih rabinskih mislilaca ranijih epoha, Midraša, odnosno na usmenu Toru i tumačenja Gemare i sl. (priznajem da su moja znanja iz ovih poslednjih oblasti prilično oskudna!). Primeri za takve formulacije su brojni i potrebne bi bile stranice i stranice da se svi oni navedu.

Gotovo svaka napisana reč, rečenica ili pasus u Tori pruža neograničene mogućnosti za njihovo raznoliko tumačenje. Međutim, veoma je uzak krug onih komentatora, posebno iz prošlih vremena, čija su mišljenja i objašnjenja prihvatljiva za sve njihove sledbenike. Ovde želim da, kao primer, navedem naizgled veoma razumljivu zapovest (micvu) o zabrani da se „meso jarića ne sme kuvati u mleku njegove majke“! Već odavno se našlo objašnjenje da se to, zapravo, odnosi ne samo na jareće, već i na sve vrste mesa (od 18. veka uključeno i pileće meso iako kokoška nema mleka!), uz bilo koje (čije) mleko, hladno ili u toku kuvanja! Ako neko želi da postavi pitanje o logici i verodostojnosti ovog ili drugih sličnih objašnjenja i ne prihvati postojeće, taj više ne može da u pravom smislu reči pripada krugu vernika, biće smatran otpadnikom i ignorisan od svojih dotadašnjih kolega i verskih autoriteta. Ako se želi izbeći takav scenario, potrebno je bezuslovno prihvatiti i slediti misli i postavke već ranije izrečene ili zapisane u verskim knjigama, bez angažovanja vlastitih pogleda zasnovanih na nekoj ljudskoj logici, pa će za tu osobu sve biti uredi u odnosu na njegovo okruženje, posebno prema njegovom duhovnom vođi-rabinu.

Želeo bih da u mojim razmišljanjima ipak krenem od početka. Bilo koja religija, jevrejska ili neka druga zahteva da se bez rezerve veruje u ono šta ona podučava. Ta učenja su tokom milenijuma i stoleća bila pretakana u tekstove pisane rukom, a kada je pronađena štamparija i u knjige. Autorstvo ili zapisi se pripisuju prorocima iz biblijskih vremena, a i verskim mudracima iz perioda

kojeg već beleži svetska istorijska nauka. Tekstovi se čitaju, uče, govore napamet, ponavljaju u određenim delovima dana ili nedelje i o verskim praznicima. Prema postojećim zapisima, za Jevreje (sinove Izraela) za to su bili zaduženi verski poglavari – koeni. Kada je hrišćanstvo bilo stvoreno početkom nove ere, a nekoliko vekova kasnije i islam, verske obrede su obavljali, svakako u prisustvu vernika, njihovi sveštenici. S padom Jerusalima i Drugog hrama većina preživelih Jevreja starosedelaca napustila je svoju postojbinu i raštrkala se po drugim kontinentima, pre svega po Evropi i severnoj Africi, kasnije i u nekim drugim krajevima sveta. Od tada su verske obrede u dijaspori obavljali rabini, uz sve šire aktivno učešće i drugih priučenih članova verskih zajednica (sinagoga). Sva svoja znanja oni su crpili i crpe iz Tore i postojećih verskih zapisa i ona se prenose iz generacije u generaciju.

Ako se u vezi s navedenim kod ljudi pojave izvesne dileme, nedoumice, mislim da se one kod mnogih prvenstveno zasnivaju na želji i nameri da se utvrdi autentičnost izvora i verodostojnost autorstva verskih zapisa. Ateisti (nevernici) ne pripadaju toj grupi, jer oni bezrezervno odbijaju postojanje Boga i njegovih zapovesti, a pogotovo vršenje rituala u slavu njegovu. Jevreji s navedenim dilemama mogu da postavje dva osnovna pitanja: a) da li je svemoćno božansko biće (ako postoji) zaista izgovorilo zapovesti (613 micvot) koje su zapisane u petoknjižju – Tori i b) da li je Mojsije njih lično zapisao (s obzirom da se u tekstu najvećim delom upotrebljava treće lice, na primer: „Gospod reče Mojsiju: kaži deci Izraela...“)? Tamo gde postoji ubeđenost da je odgovor pozitivan, odnosno da se bilo kakva sumnja smatra isključenom u autentičnost i istinitost Tore i svega što iz nje proizilazi, uključujući i ličnosti, protagoniste navedene u zapisu, tek tada se može govoriti o istinskoj religioznosti.

Paralelno ili zajedno s verama postoje i tradicije, običaji koji postaju deo nasleđa, kulture i obeležja pojedinih naroda. Njihov najveći broj se inspiriše verovanjima u božanstvo(a), radi čega se često manifestuju i verskim ritualima. Deo jevrejske tradicije i njeno obeležavanje se zasniva na Tori i u tim slučajevima ima, pored svetovnog (poljoprivreda), neizbežno i verski karakter (napr. praznici Pesah /izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva/, Šavuot /nedelje/, Sukot /praznik koliba/ i dr.). Prema tome, svi oni Jevreji koji na izvestan način obeležavaju tu tradiciju, svesno (voljno) ili nesvesno prihvataju Toru kao osnov i izvor jevrejskog bivstvovanja.

Nakon prethodno izloženog, uzimam slobodu da iznesem još jednu pretpostavku koja će, možda, pomoći nekim Jevrejima u nedoumici ili u nepoznavanju ove materije ili, pak, onima koji odbijaju bilo kakvo rezonovanje u tom smislu. Pretpostavimo, dakle, da je Toru smislio i ispisao čovek, Mojsije ili neko drugi (ili više ljudi), moguće inspirisan određenim božanskim vizijama. Po istoj liniji razmišljanja ljudska ruka bi stajala i iza verskih postavki i zapisa u hrišćanstvu, islamu i u svim njihovim varijantama, kao i u drugim religijama. Ali, ne smemo da zaboravimo da sve te vere imaju svoja pravila, zakone kojih se vernici moraju pridržavati. Njihova je bila i ostala osnovna namera da misli i akcije ljudi usmere ka nekim višim, vanljudskim vrednostima, da ih odstrani od loših namera i pogubnih međuljudskih odnosa (ubojstva, krađe itd.) koji vode opštem haosu u društvu. Istina, da bi se to sprečilo i sankcionisalo, postoje i civilni zakoni u svim organizovanim državama.

Jevreji, vernici ili oni koji odbijaju da to budu, moraju da imaju na umu i važnu činjenicu da pisana Tora (Stari zavet) postoji od pre više hiljada godina, a najmanje, po nekima, dva milenija pre pojave hrišćanstva (500 godina kasnije i islama). Sama činjenica da jevrejski narod (deca Izraela – Jakova) i njihova Tora datiraju iz tih davnih vremena i da su njegovi pripadnici, a naši preci prvi prihvatili verovanje u jednog boga (monoteizam) daleko ispred pojave hrišćanstva, ne bi smelo da ostavi ravnodušnim čak ni onog Jevrejina kojeg za taj narod vezuje jedino njegova biološko-genetska pripadnost (neki bi inju želeli da prikriju). Pri tom, morali bi se imati u vidu i sledeći izuzetno značajni podaci: a) da je Toru prihvatio tada već brojni jevrejski narod (12 plemena), a ne neka verska grupa i b) da Tora nije isključivo verski zapis, već ona sadržava pravila i upute za organizovanje života, pravnih i socijalnih ponašanja i drugih raznovrsnih odnosa među ljudima, uz izvesne upute čak i iz oblasti zdravstvene zaštite. Samo se po sebi razume da se u Tori sve te upute (micvot) vezuju za božanske zapovesti.

* * *

Iz prethodna dva stava proizilazi, po mom mišljenju, bitan zaključak, pre svega značajan za sadašnje generacije Jevreja, da oni istorijski i suštinski pripadaju jevrejskom narodu i da nisu isključivo verska zajednica. Koliko je ta spoznaja važna za Jevreje u

MAGAZIN „TABLOID“ NAPAD NA RABINA SRBIJE

Piše Ilan Šahor

Tragični događaji iz Francuske pokrenuli su po ko zna koji put pitanje novinarskih sloboda, odgovornost za pisanu reč i većinom se učesnici javne debate slažu da objektivno izveštavanje ne sme da bude pod udarom cenzure, a još manje pod krivičnom ili sudskom pretnjom za istinitost objavljenih informacija. O pretnjama smrću, da i ne govorimo. U tome se potpuno slažemo, ali sve, ipak, ima svoje granice.

Verski lideri kažu da ne sme niko da vređa verska osećanja i to se slažemo, ali se ne slažemo da negativne pojave u svešteničkom establišmentu ne smeju da se kritikuju. Setite se kako je širom Evrope i sveta odjeknula vest o pedofiliji među hrišćanskim sveštenicima. Kada je pre nekoliko godina danski karikaturista objavio „portret“ Muhameda sa bombom na turbanu, aludirajući na muslimanski ekstremizam, zaprečeno mu je smrću, te i dan – danas živi pod policijskom zaštitom. Muslimanske muftije su rekle da je slikanje Muhameda bogohuljenje, a oni drugi da je ta karikatura dokaz zloupotrebe vere za neke ciljeve koji nemaju veze sa verom i verskim osećanjima. Rekao bih da su u ovom slučaju oni drugi u pravu.

No, iako smo za potpunu slobodu štampe, zaključak se nameće sam od sebe. Ako hoćemo da kritikujemo nečiji rad, pa i rabina Isaka Asiela u Srbiji, onda bi trebalo da se zadržimo na činjenicama, a ne na njegovom privatnom životu. Istina je da javne ličnosti, a to je i rabin Isak Asiel, trebaju da budu moralno i etički „čiste“, ali ako svi imaju pravo na privatnost, onda se to odnosi na sve, bez obzira na posao koji obavljaju.

Elem, „Tabloid“ magazin je objavio anonimno pismo u kojem se piše o rabinovom (na slici)

dijaspori, ona je još višeznačajna za savremenu državu Izrael i njegovo većinsko jevrejsko stanovništvo, jer predstavlja potvrdu njihovog opravdanog stava da Jevreji, budući da su narod, imaju kao i drugi narodi pravo na svoju nacionalnu državu (Izrael), ali, svakako, uz poštovanje svih međunarodnih prava manjina-njihovih sugrađana. Po tom osnovu, smatram da bi bilo logičnije da se i Jevreji koji žive van Izraela, iako punopravni građani zemalja njihove dijaspore (dok u njima stalno borave), smatraju pripadnicima jevrejske nacionalne manjine. Jasno, još uvek nije dovoljno sazrela svest svih Jevreja širom sveta o značaju centralnosti Izraela za njih i budućnost jevrejske nacije i judaizma u celini, ali će se to, nadam se, ipak ostvariti u dosežnoj budućnosti. Jer, na kraju, sve dok postoje različite nacije i vere u svetu (to će, ubeđen sam, potrajati još prilično dugo), nema razloga da ne postoji, opstane i prosperira jevrejska nacija i njena vera. Tora, iz bilo kojeg ugla je posmatrali, bila je i ostaje neizbežna osnova i raison d'être jevrejstva i pripadanja njemu.

MALO ŠALE

Šale za ovaj broj Mosta poslao **Milan Špicer**

Hrišćanin Smit živeo je u susedstvu sa Mošom Jevrejinom.

Svaki drugi dan dolazili su lopovi i pljačkali Smita.

Smit se obratio Moši i pitao ga šta to ima na vratima, da li je to neki alarmni uređaj, koji sprečava lopove da ga pljačkaju.

„Ne“, odgovorio je Moša. „To je mezusa i u unutra se nalazi svitak sa blagoslovom za ukućane.“

„Interesantno“, rekao je Smit. „Izgleda da to pomaže, jer tebe nijednom nisu opljačkali. Možda bi mogao i meni da daš jednu mezuzu?“

„Ne“, odgovorio je Moša. „To je samo za Jevreje, a ti si hrišćanin.“

Smit je bio uporan: „Mi smo prijatelji, dobre komšije, možda bi ipak mogao da mi daš mezuzu“

Moše je na kraju pristao i Smit je dobio mezuzu, koju je odmah stavio na dovrtak

Posle dve nedelje Smit je vratio Moši mezuzu. Moše je bio iznenađen. „Šta se desilo? Zar kod tebe ne deluje?“, pitao je Smita.

„Deluje“, odgovorio je Smit. „Ali, od kad sam stavio mezuzu na dovrtak, svakih četvrt sata neko kuca na vrata i moli donaciju za jevrejsku stvar: za sinagogu, za jevrejsku školu, za siromašne... Kada sam napravio račun, ispalo je da oni prvi uzimaju manje.“

privatnom životu, a sve zbog brige o njegovom „odnosu prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi, javnim republičkim i gradskim institucijama, kao i javnim i svečanim događajima od značaja za istorijsko i kulturno nasleđe Srbije“. Velike reči, sa puno netačnosti. Rabin Isak Asiel, s obzirom na veličinu male jevrejske zajednice u Srbiji, javno istupa kad god mu se ukaže prilika. Možda anonimni dostavljač zna nešto što nama nije poznato, ali ukupno se ne može osporiti rabinova javna delatnost. Ne moramo uvek ni da se složimo sa rabinovim stavovima, ali to je pitanje odnosa ličnog stava i funkcije koju obavlja, a o tome, pre svih, treba da brine jevrejska zajednica Srbije.

Da vas ne ostavimo u dilemi napisaćemo i rabinovo ime pre nego što je konvertovao u judaizam: Nenad Asić. Anonimni pisac teksta zaključio je da je reč o Hrvatu; možda jeste, a možda i nije, u svakom slučaju je potpuno nevažno. Ali, ne i za pisca anonimnog teksta, jer je to po njemu, verovatno, najvažnija činjenica koja govori o rabinovoj delatnosti protiv Srbije. Piscu teksta izgleda nije poznato, ili je tu činjenicu namerno izbegao da navede, Asić je devedesetih godina, u vreme ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, mobilisan u jedinice JNA. Tada nisu mobilisani Hrvati u Beogradu, ali ni to nije toliko važno, osim ako nema za cilj da nečiju nacionalnu pripadnost koristi kao deo rasističke ideologije.

Nenad Asić, koliko je meni poznato, pre desetak godina došao je u Jerusalim da studira hrišćansku teologiju. Tu se upoznao sa korenima hrišćanstva i po sopstvenom izboru opredelio se za judaizam. To što je promenio ime, to je njegova privatna stvar. Da li je uzeo ženino prezime, još manje je važno. Možda bi anonimni pisac teksta bio zadovoljniji da je Asić preuzeo ime Alberta Ajnštajna, ali nemojmo toliko potcenjivati nečije pravo na promenu prezimena po sopstvenom izboru. U svakom slučaju je uspešno završio studije i dobio zvanje rabina. U to vreme Isak Asiel je bio jedini školovani rabin u Srbiji. Danas ih ima više i ne može se govoriti ni o kakvom „monopolu“.

Na kraju, moram da naglasim da ne mogu da se otmem utisku da je ovaj anonimni tekst samo još jedan pokušaj da se na indirektan način Jevreji Srbije konfrontiraju sa većinskim stanovništvom, što, verujem, nikom ne ide u prilog.

Poštuj zasluge drugih, ako želiš da i tebe poštuju zbog onoga što činiš! M.F.

PRAVEDNICI BEZ MEDALJE

Pre nekoliko godina, kada sam pisao priče o Pravednicima iz Srbije, imao sam prilike da čujem priče o ljudima koji su sigurno zaslužili visoko priznanje Jad Vašema, ali sticajem raznih okolnosti to priznanje nikada nije stiglo do njih. S obzirom da vreme prolazi, a projekat o Pravednicima bez medalje nema izgleda da uskoro ugleda svetlost dana, odlučio sam da objavim nekoliko priča koje sam zapisao.

*Jedna od tih izuzetnih priča je o **Radivoju Radetu Mihićinoviću**, koji je svojim humanim činom spasao smrti **Editu Ednu Boskovic** i njenog sina **Tomasa**.*

Edita Boskovic u razgovoru sa urednikom Mosta

Piše Milan Fogel

Edita Boskovic rođena je 1917. godine u Marin Badu, Čehoslovačka. Otac, Rudolf Gusman, rođen je u Deronjama, Slavonija, a majka Toni, rođena Angel, u Berlinu. Rudlof je bio vojno lice u austro-ugarskoj armiji i u vreme kada se rodila Edita služio je u Marin Badu. Kada je došlo vreme za porođaj, majka Toni je želela da bude pored muža i tako se Edita rodila u Čehoslovačkoj.

Kada je 1933. godine Hitler došao na vlast, Rudolfu je odmah bilo jasno da u Nemačkoj nema budućnosti za Jevreje. Tada su već živeli u Berlinu i Editi je bilo onemogućeno da završi školovanje. Pošto je Rudolf rođen u

Deronjama, uspeo je da dobije jugoslovenski pasoš i porodica se preselila u Beograd.

Edita je imala devetnaest godina kada se 1936. udala za Franju Boskovicu, poreklom iz Čehoslovačke – Franja je rođeni brat oca Vere Rorlih iz Haife. Drugi Franjin brat Stevan, bio je student, imao je širok krug prijatelja, i već krajem 1941. imao je odlučujuću ulogu u spasavanju snaje Edite i njenog sina.

No, vratimo se na početak Drugog svetskog rata. Kada je u proleće 1941. počelo bombardovanje Beograda, Franja se sa porodicom privremeno smestio u Mali Požarevac. U Beograd su se vratili oktobra meseca i Franja je odmah poslat na prinudni rad. Uskoro je odveden u logor zvan Topovske šupe, odakle se više nije vratio.

Stevan je, kao što smo rekli, imao puno prijatelja i kada je decembra meseca 1941. počelo skupljanje Jevreja Beograda i odvođenje u logor smešten na starom Sajmištu, gde su u dušegupkama ubijeni deca, žene i stari, Edita je sa sinom Tomijem već bila u Vrnjačkoj banji. Za život u Vrnjačkoj trebalo je puno para, a Editin muž, dok je bio živ, imao je činovničku platu, od koje nije moglo da se puno uštedi. Ubrzo je ponestalo novca za život u izgnanstvu.

Pored toga, u Vrnjačkoj Banji svako je svakog špijunirao i mnogi su se interesovali ko je Edita i kako je stigla u banju. Pošto je posle kapitulacije Kraljevine Jugoslavije puno vojnika odvedeno u zarobljeništvo, Edita je rekla da je i njen muž odveden u Nemačku.

Međutim, Edita sa sinom nije mogla da ostane dugo u Vrnjačkoj Banji. Rade Mihićinović, Stevanov prijatelj, koga su uvek smatrali delom porodice, smestio je Editu i Tomija kod tetke njegovog prijatelja u Petrovcu na Mlavi. Tetka Bela i njen muž Pera primili su Editu i Toma kao da su njihov najbliži rod. Pera je radio kao priučeni zubar, a Bela je bila poštovana žena u Petrovcu i imala je puno veza u gradu. Pera je bio vredan čovek, imali su i nešto stoke, i Edita je veoma brzo počela da pomaže Peri. Radila je kao zubarski asistent, ali i sve drugo što je bilo potrebno u velikoj kući u kojoj su živeli.

Bela je morala da prijavi Editin boravak i u opštini je rekla da je Edita kćerka njenih rođaka iz Slovenije, koja je morala sa sinom da pobegne u Srbiju. Edita je govorila sa čudnim akcentom za srbijanske prilike, tako da je Belina priča taman pomogla da se u nju poveruje. Edita je postala Radmila Pavlović, rođena u Brežici, Slovenija. Edita se osećala veoma sigurno u Belinoj i Perinoj kući.

U međuvremenu su Stevini prijatelji prebacili i Editinu svekrvu u Homolje, mesto nedaleko od Petrovca na Mlavi. Svekrva je želela da vidi

unuka i pozvala ih u goste. Edita je pitala Tomija da li želi da ostane neko vreme kod bake, što je bila bakina želja, i Tomi se složio.

Nije prošlo puno vremena kada je Edita doživela pravi šok. Kod nje je došao seljak iz Homolja i obavestio da je Tomi bolestan. „Ako hoćeš da ga vidiš živog, odmah pođi sa mnom“, rekao je seljak. Volovskim kolima, drugog prevoza nije bilo, Edita je odmah krenula na put. Sa njom je pošla i Bela. Tomija su zatekli na samrti, bio je bolestan od dizenterije. Dve žene, majka i Bela, nisu bile spremne da se tako lako predaju. Lekova nije bilo, a lekaru nisu smeli da se obrate. Narodnim lekovima počela je borba za Tomijev život. Hranili su ga vodom od pirinča i raznim čajevima i Tomi je počeo polako da se oporavlja.

U Homolju su razne vojske, četničke i nemačke, krstarile putevima u potrazi za neprijateljima: komunistima, Jevrejima... Rade je često posećivao Editu i raspitivao se za Tomijevo zdravlje. Opasnost je vrebala na svakom koraku i Rade je Editi predložio rešenje. „Da bar malo mira imate, udaj se za mene“, rekao je Rade, jer kao Srbin je bio u povoljnijoj situaciji. Edita se složila, ali problem je bio što je Edita već imala ličnu kartu u kojoj je pisalo da je venčana, udata u Sloveniji. Rade je nabavio razna mastila i na kraju je u ličnoj karti ispred udata dodao „ne“. Neudata, Edita je mogla ponovo da se venča. Rade je poznavao jednog popa u Požarevcu i 30. avgusta 1942. su se venčali u pravoslavnoj crkvi.

Ali, tu nije kraj priče. Trebalo je dobiti novu ličnu kartu, a Rade je u to vreme već radio u Beogradu sa izbegličkom decom iz Bosne. I Edita se sa sinom preselila u Beograd, živeli su u jednoj iznajmljenoj sobi. Kao par koji živi zajedno, Edita i Rade, morali da su se obrate Upravi grada Beograda da bi Edita dobila novu ličnu kartu. „Moralni smo da predamo venčanicu“, priča Edita, „i moju staru ličnu kartu, na kojoj je Rade 'doktorirao'. To je bio najstrašniji dan u mom životu. Kad smo polazili u Upravu grada Rade mi je rekao da ponesem čebe! Volela sam kada se on šali, ali pomisao da ću završiti u zatvoru, ni danas ne mogu da zaboravim. Pomislila sam na Tomija, mog sina, šta će biti sa njim. Kada sam dobila ličnu kartu još uvek nisam mogla da se oslobodim straha.“

Rade je dobio premeštaj iz Beograda u Ribarsku Banju kod Aleksinca. Preselili su

se u veliku praznu zgradu gde su dobili na korišćenje jednu sobu. U stvari, preselili su se u Ribarsku Banju na lični zahtev, jer je sve vreme postojala opasnost da će neko na ulici u Beogradu prepoznati Editu, za koju su svi znali da je Jevrejka.

U Ribarskoj Banji je bio relativno mirno. Obilazili su ih četnici i nemačke patrole. Editin čudan akcenat potvrđivao je njeno „slovenačko“ poreklo, ali, 1943, dom u kome su bili smešteni je bio zatvoren. Rade i Edita sa njenim sinom preselili su se u Negotin.

Edita nije znala kada se Rade povezao sa Pokretom otpora. Sećala se kako se jednu noć Rade presvukao u seljačko odelo i celu noć se nije vratio kući. Premrla je od straha, pitajući se šta mu se desilo. Drugom prilikom, dok je Edita spavala, digao je jednu podnu letvu ispod šporeta. Edita je bunovna pitala šta radi. „Ne brini“, odgovorio je Rade. „Kako da se ne brinem“, rekla je Edita. „Kakve su to hartije, oružje... vidim i sama da nije top, šta će ti to?“ Rade je mirno vratio letvu, nije rekao ni reč. „Uzeću moje dete i predaću se“, rekla je očajna Edita. „Ja ovako ne mogu, neka umremo zajedno!“ Rade je video paniku u Editinim očima: „Ne ide to tako“, rekao je Rade. „Prvo će vas razdvojiti, onda ćeš ti biti kurva u nekom bordelu, verovatno nikad više nećeš videti Tomija.“

Edita je shvatila šta Rade hoće da kaže. Promenila se, što bi se reklo, preko noći. Kada je uhvaćen jedan nacista, pošto je odlično govorila nemački, pomogla je prevodiće da saznaju neke važne informacije od njega. Počela je da sarađuje sa Pokretom otpora, a da tog trenutka nije ni bila svesna toga.

Bez pogovora je na Radetov zahtev otišla doktoru i tražila uput za bolnicu koja se nalazila u Zaječaru. Sa validnim papirima su stigli u Zaječar. Ispred bolnice su se nalazila jedna volovska kola, a pored njih je stajao čovek, koji je sve vreme zviždukao neku melodiju. To je bila lozinka, čekao je njih da se pojave.

Bilo je veče kada su se smestili u volovsku zapregu. Dugo su putovali i kada su stigli do jedne livade odjednom su se pojavili partizani, čekali su Radeta.

„Ti ćeš sa sinom biti odvedena u Nišku Kamenicu“, rekao je Rade. „Tamo ćeš me čekati dok se ne vratim, pobeda je blizu.“

U Kamenici je bilo još žena koje su morale da napuste svoje kuće. Vesti od Radeta nije bilo. Dve žene i Edita sa sinom rešile su da peške odu u Soko Banju, koja je udaljena oko 30 kilometara; verovala su da će im tamo biti bolje. Pošto nisu smele da se kreću nesigurnim

putevima, krenule su preko brda, livada i kroz šume. Dogovorile su da dnevno pređu pet kilometara, što je značilo da bi za šest dana trebalo da stignu u Soko Banju, a onda svako na svoju stranu. Nadale su se da će možda negde usput sresti partizane, samo ne četnike i naciste.

Bilo je toplo, septembar mesec 1944. godine, kada je posle nekoliko dana mala grupa žena sa detetom stigla do jednog potoka. Konačno su mogle da se osveže i operu noge. Žena, koja je bila najbliža strmini, potrčala je prema potoku, ali se okliznula na vlažan kamen i pala. Počela je da zapomaže, nije mogla da stane na nogu. Njene drugarice u nevolji jedva su je podigle i izvukle na čistinu, nisu znale da li je njihova drugarica slomila ili samo iščašila nogu. Osvrtale su se oko sebe, ali nisu videle nijednu kuću u blizini, nije bilo nikog, čulo se samo tiho zapomaganje povređene žene. Nisu znale šta da rade, ali povređenu ženu nisu htele da ostave. Više nisu imale ni hrane, ono što su ponele već je bilo pojedeno. Tomi je naišao na pečurke, ali niko nije smeo da ih jede, niko nije znao koje su pečurke otrovne, a koje jestive.

Jedna žena se odvažila i krenula uz potok, bila je ubeđena da će naići na neku kuću, ali se uskoro vratila neobavljena posla. Žene su već bile očajne i Edita je rekla sinu da se malo prošetala okolo i viče „Pomoć, pomoć“. Tomi se brzo vratio nazad i rekao da čuje neko zvono. To je bila klepetuša, ali mi nismo čule ništa. Jedna žena je otišla na jednu stranu, a Edita na drugu. Odjednom su se pojavila jedna kola. U kolima su bili otac i sin. Objasnile su situaciju u kojoj su se našle i zamolile za pomoć. Čovek ih je pitao kuda su pošle, ali one nisu htele da odgovore. Tek kada je on povisio glas, rekle su da idu u Soko Banju.

„S takvim nogama?“, njihove noge su bile u ranama, cipele više ničem nisu služile. „S tim nogama nećete daleko stići“, rekao je čovek i odvezao kući iscrpljene žene. Čovek je sa sinom krenuo u sasvim suprotnom pravcu, ali nije mogao tako da ih ostavi. Odložio je put za sutradan, a njegova žena im je dala da pojedu proju i neku mast da namažu izranjavljene noge. Cipele su bacile, a noge su zavile jutanim platnom, isečenim od nekog džaka.

„Tomi je dobio malariju, bio je više bolestan nego zdrav, ali mi smo morali da nastavimo dalje. U kući je ostala povređena žena, a

domaćin je obećao da će je odvesti kod najbližeg lekara“, seća se Edita.

Sutradan ujutru domaćin je dve žene i malo dete odvezao da najbližeg puta. Nastavile su peške prema Soko Banji i tada su na putu naišli na partizansku jedinicu. Tu se nalazio i jedan lekar, koji je Tomiju dao neke lekove. Dobili su i da jedu i onda su nastavili put.

Kada su stigli u Soko Banju, partizani su je već oslobodili. „Drugarice ovo, drugarice ono“, više nije bilo gospođa i gospođice. Dobili su lepu sobu i kupone za hranu. Dali su im malo vremena da se odmire, a onda na posao. Edita je dobila zadatak da otvara rupe za dugmad na novim uniformama. Bila je blizu Tomija, koji je smešten u vrtić sa drugom decom. Nije poznavao nikog, bio je bolestan i dosta je plakao, tako da je majka morala da bude blizu njega.

Edita je sa Tomijem u Soko Banji dočekala Ruse. Bila je to velika radost, jer je to značilo da se rat stvarno približava kraju. Već su se malo i oporavili, ali Edita nije imala nikakve vesti od Radeta. Ni Rade o njoj i detetu.

Edita se vratila u Negotin, ali vesti o njenom mužu nije bilo. Tada je Edita rešila da se vrati u Beograd. Tamo je imala posao i stan, ali u kući su već bili drugi ljudi. U stanu je bio jedan oficir sa tuberkuloznom ženom. Dozvolili su joj da se sa Tomijem smesti u kuhinju.

Kada je otišao u partizane, Rade je u prvoj borbi dobio kuršum u glavu. Prebačen je u Bari, Italiju, gde je umro. Ophrvana bolom, Edita se nije predavala, iako je ponovo bila sama sa sinom. Od novih vlasti je, kao udovica palog borca, dobila pomoć od koje su skromno živeli.

Edita je imala rođake u Argentini i Engleskoj. Uspela je da im javi da je ostala živa, da su ona i dete preživeli ratne strahote. Oni su joj pomogli, koliko je to tada bilo moguće. Tako je stigla i 1948. godina, kada se Edita sa sinom iselila u Izrael. Putovali su brodom Kefalos. „Kod obala Grčke nas je zahvatila oluja“, priča Edita. „To je bilo strašno, stvarno strašno!“

U Haifi je Editu i Tomija sačekala snaja Šošana, sestra prvog muža, i njen muž Šimon. Oni su bili cionisti, koji su se u Izrael uselili još 1935. godine. Tomija su privremeno smestili u kibuc Merhav, a Edita je dobila posao u bolnici Rambam. Nažalost, Edita se razbolela i uskoro je morala da prestane da radi. Dobila je odštetu iz Nemačke i posvetila se sinu. Više se nije udavala.

ISIDORA ŽEBELJAN U IZRAELU

Piše Dušan Mihalek, muzikolog
Kompozitorica Isidora Žebeljan i njen kamerni ansambl na najlepší mogući način predstavili su 13. decembra srpsku muzičku kulturu u Izraelu.

Već desetu godinu dom g. Samuela Schlesingera, počasnog konzula Hrvatske u Izraelu, stecište je muzičara i ljubitelja muzike sa prostora bivše Jugoslavije i Izraela. U okviru ciklusa kamernih koncerata “Ervin Schlesinger”, u ovom rezidencijalnom predgrađu Tel-Aviva, koncertu su prisustvovali članovi parlamenta - Kneseta, diplomatskog kora i istaknuti predstavnici izraelskog privrednog, kulturnog i vojnog života, kao i Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije.

Kamerni ansambl sa domaćinom

Isidora Žebeljan, član Srpske akademije nauka i umetnosti iz Beograda, i njen kamerni ansambl na najlepší mogući način prezentovali su zanimljiv, ukusno odabran program koji je osvojio prisutnu publiku.

Na koncertu je bilo svetsko praižvođenje *Molitve* I. Žebeljan. Uz autorku, koja je svirala na klaviru, nastupila je Aneta Ilić, koja je lepotom svoga glasa i atraktivnom scenskom pojavom izazvala ovacije publike. Instrumentalni deo ansambla dopunili su oboista Borislav Čičovački, čije su interpretacije na najvišem svetskom nivou, i mladi virtuoz na harmonici Aleksandar Stefanović, sa izvanrednim smislom za savremenu muziku, pouzdan i često osnovni činilac kamernog ansambla. Scenska i kamerna muzika Isidore Žebeljan, prvi put predstavljena izraelskoj publici, otkrila je autorku istančanog senzibiliteta, koja modernu tonsku strukturu povezuje sa

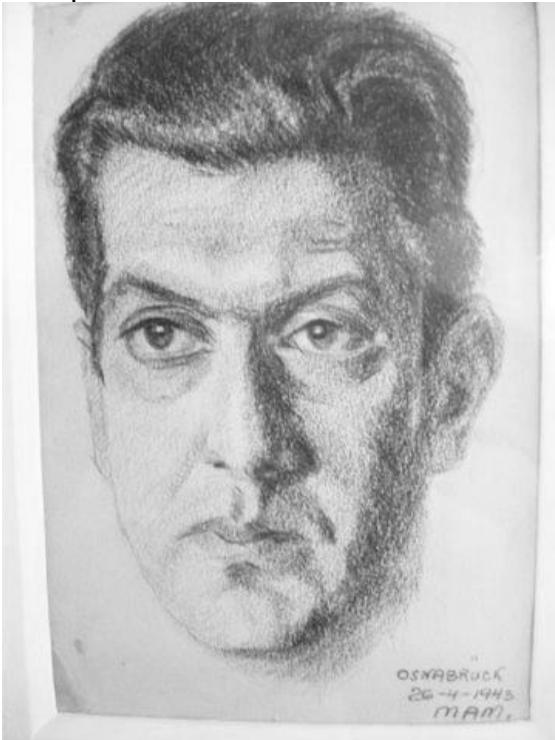
drevnim muzičkim arhetipovima. Njene kompozicije su i dramske i lirске, prožete snažnom osećajnošću i pisane majstorskom rukom. Izvedena su i dela Bele Bartoka i Borisa Papandopula.

Savremenu muziku, koju je publika prvi put čula, ansambl je predstavio sa mnogo entuzijazma, tako da je pred oduševljenim auditorijumom izvedeno nekoliko "biseva". Po mišljenju mnogih prisutnih, bio je to koncert na najvišem umetničkom nivou u desetogodišnjoj istoriji organizacije ovih susreta.

ABRAHAM (AVRAHAM) SUZIN

Piše Dušan Mihalek, muzikolog

U Izraelu je 6. XII 2014. u 101. godini umro Moric Kabiljo, čika Moca, poslednji koji se sećao Abrahama Suzina. Među živima nema više nikoga ko bi mi svojim sećanjima pomogao u istraživanju muzike Abrahama Suzina. Bojim se da više ništa neću naći ni u arhivama. Ove redove ostavljam budućim pokoljenjima muzikologa. Posvećujem ih čika-Moci i uspomeni na Ženi Lebl.

Portret Morica Kabilja nacrtan 1943. godine u logoru u Osnabrieku

Pre desetak godina dobio sam pismo od Ženi Lebl:

„Dragi Duško, pre svega da te upoznam sa čovekom: Zvao se Avraham Suzin, bio je profesor muzike u Sarajevu, čini mi se da je tamo imao svoju muzičku školu. Porodica Suzin je inače veoma poznata, bilo ih je i u Beogradu, Zemunu i još ponegde na Balkanu, puno ih je bilo pobožnih, koji su tokom 19. i 20. veka došli u Erec Jisrael. Čudi me da ga niko

nije pomenuo u mnogim istorijama sa onih područja. Ja sam ga samo uzgred pomenula u svom radu o Šabtaju Djaenu (D'Jaen - iz grada Haena), koji je prvo objavljen u Izraelu, u časopisu DIMUJ 11/1996, str. 22-30, gde sam na str. 27. donela fotografiju naslovne strane knjige 'DVORA', a na str. 28. naslovnu stranu 'JIFTAH', gde izričito piše da je muziku komponovao profesor Avraham Suzin. Članak o Djaenu objavljen mi je i u 'Mezuzi' 2/1994, str. 214-218. Tamo sam na str. 216 napisala: 'Tokom svog službovanja u Sarajevu Djaen je napisao najviše pozorišnih komada. Radio je u zajednici sa profesorom muzike A. Suzinom, koji je za njegove komade komponovao muziku...' Međutim, tamo nisu objavljeni faksimili. Elem, sve to je bilo samo po onome što je Djaen napisao, ali nikad note nisam videla - do prekjuče u Jerusalimu, u Centralnom cionističkom arhivu (tačno ispod Binjane Ha'Uma) u listu NARODNA ŽIDOVSKA SVIJEST, br. 126-127

(390-391), od 7.9.1926, str. 6. **Španjolsku romansu DURMI LA NOČADA - Uglazbio prof. A. Suzin.** E sad, ako ne pođeš sa mnom, treba da potražiš taj list po njegovom prethodnom imenu - kao ŽIDOVSKA SVIJEST - Inv. br. 1448. Veoma mi je stalo da i njega izvučeš iz zaborava. Može se lako ustanoviti da je on prvi kompozitor mjuzikla!!! U svakom slučaju - zanimljiv tip. Ne znam ništa o njemu, ali bi u Sarajevu to morali znati. Eto toliko od mene.”

Naravno da sam sa Ženi otišao u arhiv, pa sam te note docnije, opet u Ženinom prisustvu, svirao na jednom skupu u Tel-Avivu. Melodija veoma podseća na melodiju Keremejle (koja je u balkanskim krajevima ostala od turskog perioda).

Čika Moca Kabiljo sećao se da je Suzin imao u Sarajevu muzičku školu i, izgleda, prodavnicu nota. Uputio me je na Oskara Danona, koji je u to vreme živeo na Krku, u Hrvatskoj. U telefonskom razgovoru 1.VII 2006, Oskar Danon se setio da je u društvu Matati (Matatjahu) u Sarajevu izvođen neki komad sa pevanjem sa muzikom Avrahama Suzina. Taj komad se zvao "Dzio...." ("Ujak" – zaboravio mu je ime). Suzin je bio muzički amater, tekstove je pisala Bohoreta Papo. To su bili šlageri. Avrahamov mlađi brat Moric je pevao u prvom sarajevskom izvođenju opere – Madam Baterflaj. Avraham je umro u Italiji, nije stigao do

Amerike. Bulka(?) je bila žena Moricova i mati advokatice.... Koja je možda još živa. Toliko se sećao Oskar Danon.

Kada je rođen Abraham Suzin? Gde je, osim u Sarajevu, živeo? Kada je umro?

Ženi Lebl u svojim tekstovima navodi da je Suzin pisao muziku (i bio koreograf!) za tri komada D'Jaena: *Jeftah* u četiri čina, *Debora* u tri čina, i *Kći sunca (La iža del Sol)*. Komadi su (bez muzičkih primera) štampani u Beču 1920-1922 (Union Druck 5681, 5682).

Ženi Lebl je 2006. pronašla i podatak da je Suzin bio jedno vreme nastavnik muzike na Srednjem teološkom seminaru u Sarajevu 1930-tih godina.

Konačno, opet zahvaljujući Ženi Lebl, u beogradskom Jevrejskom istorijskom muzeju pronađena je izuzetno zanimljiva partitura *Hatikva*, koju je za klavir udesio A. Suzin.

Jevreji Kosova

Piše Raul Teitelbaum
nastavak iz prošlog broja

Nažalost, o Jevrejima Kosova nisu objavljena mnoga istraživanja. Razlog je verovatno činjenica da je u ovim krajevima živeo relativno mali broj Jevreja. Uoči Drugog svetskog rata živelo je na teritoriji Kosova i Metohije oko 550 jevreja. Većina od njih živelo je u dve jevrejske zajednice: Priština sa oko 400 članova i Kosovska Mitrovica sa oko 130 članova. Ostali su bili rastureni u nekim manjim mestima na ovim prostorima kao sto su Gniljane, Lipljan, Vučitrn i moja porodica u Prizrenu.

Prema podacima dr. Jaše Romana, koji je napisao kapitalnu knjigu o stradanju Jevreja u Jugoslaviji, posle kapitulacije Jugoslavije, u drugoj polovini 1941. i početkom 1942. god. u Prištinu i Kosovo je prebeglo 25 Jevreja iz Kosovske Mitrovice kao i oko 200 Jevreja iz Beograda i Srbije. Nekoliko jevrejskih porodica uspelo je da pobegne iz Makedonije. Deo njih se posle toga sakrivao sa lažnim papirima i u samoj Albaniji.

Još uoči rata došlo je oko 45 jevrejskih izbeglica iz Austrije i Čehoslovačke. Oni su prvo bili smesteni u Kuršumlijskoj Banji, a posle se za njih brinula jevrejska opština Prištine. Ali marta 1942, na izričit zahtev nemačkih okupatora, većina ovih jevrejskih izbeglica predata je od strane italijanskih vojnih vlasti Nemcima i svi su oni streljani u logoru Banjica pored Beograda.

U okviru podele Jugoslavije posle kratkog aprilskog rata, Kosovo sa delovima zapadne Makedonije naseljenim albanskim stanovništvom bilo je pripojeno Albaniji. Severni deo Kosova, sa Kosovskom Mitrovicom, Trepčom i rudnicima olova i srebra, zadržali su Nemci pod svojom direktnom kontrolom i dobili poseban status zbog strateške važnosti. Sudbina Jevreja Kosovske Mitrovice i okoline, bila je stravična. Svi su oni stradali, zajedno sa Jevrejima Srbije, do početka 1942. god. Izuzev onih malobrojnih, koji su uspeli da pobegnu i da se sklone na teritoriju Kosova pod italijanskom kontrolom.

Slična tragična sudbina zadesila je i Jevreje Sandžaka sa relativno velikom jevrejskom zajednicom u Novom Pazaru, koja je uoči rata brojila 297 članova. Ovaj deo Sandžaka ostao je isto pod direktnom nemačkom

kontrolom. Marta 1942. svi Jevreji Novoga Pazara bili su sprovedeni peške u Kosovsku Mitrovicu. Odatle su zajedno sa mitrovačkim Jevrejima transportovani u logor Sajmište pored Zemuna i Beograda. Svi su tamo ubijeni. Izuzev nekoliko Jevreja koji su uspjeli da se sakriju sa lažnim papirima ili su se priključili partizanima. Od 130 Jevreja Kosovske Mitrovice preživelo je samo 25, uglavnom oni koji su uspjeli da prebegnu u Prištinu.

Manji deo Sandžaka bio je pripojen teritoriji Kosova pod italijanskom kontrolom. Među njima i nekoliko desetina Jevreja koji su živeli u Sjenici u Tutinu. Na njih je došao red tek početkom 1944. godine zajedno sa ostalim Jevrejima Kosova.

Nekoliko reči o Jevrejima susedne Makedonije u kojoj je pre rata živelo 7.762 Jevreja. Uglavno u Skoplju i Bitolju. Marta 1943. god. Bugarske vlasti su pokupile makedonske Jevreje u fabriku duvana u Skoplju. Po ugovoru između nacističke Nemačke i bugarske vlade, oni su predati u ruke Nemaca (zajedno sa Jevrejima iz grčke Trakije). U tri velika transporta, 22, 25. i 29. marta makedonski Jevreji su poslani u logor smrti Treblinka u Poljsku, gde su bili zverski ubijeni u gasnim komorama. Niko od njih se nije živ vratio. Po podacima dr. Jaše Romana, ubijeno je za vreme Holocausta., 6,982 ili 90% makedonskih Jevreja, a preživelo sve strahote samo 780.

Nekoliko desetina Jevreja iz Skoplja i Makedonije uspjelo je da pobegne i da se skolne, preko Kosova, u Albaniju, i tako spasili svoje živote. Preživeli su i oni koji su uspjeli da se blagovremeno priključe partizanskom pokretu.

Sudbina Jevreja samoga Kosova bila je drugačija. Na teritoriji pod italijanskom vojnom vlašću i albanskom administracijom, sve do kapitulacije Italije septembra 1943, oni nisu bili u životnoj opasnosti. Iako su bili teško maltretirani, oporezivani i internirani od strane albanske administracije i italijanskih vojnih vlasti.

To je, pre svega pogodilo najveću jevrejsku zajednicu u Prištini. Uoči Drugog svetskog rata živelo je u njoj 385 Jevreja. Prvi Jevreji naselili su se u Prištinu još u 15. veku, iz Novoga Brda koje je tada bilo jedno od najvećih i najbogatijih naselja u ovim krajevima. U vreme Otomanske imperije jevrejsko naselje Prištine se uvećalo dolaskom Jevreja iz Soluna i Skoplja. Između dva svetska rata bila je to tradicionalna i

organizovana jevrejska zajednica sa svojim institucijama, dve sinagoge i dva jevrejska groblja, rabini ("hahami") i ritualnim kasapinima ("sohati"), koji su se brinuli za "košer" meso. I muslimani Prištine su kupovali ovo po verskim običajima obrađeno meso kod jevrejskih mesara. Prištinski Jevreji su međusobno govorili jevrejskim žargonom "ladino", a većina njih govorila je srpski, albanski pa i turski.

Od jevrejskih starosedeoaca grada mogu se spomenuti porodice Bahar, Adizes, Reuben, Bivas, Navon, Koen, Soto. U institucijama jevrejske zajednice u gradu bili aktivni između ostalih: Ašer ben David – Davidović, Jichak Kohen, Abraham ben Haim, Bahor Koen, Hajim ben David, Ben Zaharija Levi, Jichak Bahar, Nisim Lazar, Abraham Mandil, Josef Judic, Buki Koen, Benjamin Mendel, Aser Aser – Aserović, Albert Samuil – Samuilović, da samo spomenem neke od njih. Rabini jevrejske zajednice – bili su Zaharija Levi – Levic i Nisim Ruso. A od 1940. god. služio je kao mladi rabin i Josef Levi koji je tada završio rabinski teološki seminar u Sarajevu. Nekoliko prištinskih Jevreja uspjelo je da stekne akademsko obrazovanje. Među njima su i dr. Albert Samuel, apotekar Ašer Ašer, Dzoja Bahar, profesor književnosti, francuskog i latinskog jezika i drugi.

Taj normalni jevrejski život se menja ratom i okupacijom.

Dve etape progona

.Na samom Kosovu, a pre svega u Prištini, Jevreji su već od leta 1941. bili meta grabeži i pljačke njihove imovine. To je počelo već u toku dva prva meseca nemačke okupacije grada. Tada je za jevrejske muškarce zaveden prisilan rad u kamenolomu. U pljački jevrejske imovine i zlostavljanima Jevreja učestvovali su i kvislinška lokalna albanska administracija koja je tada uspostavljena od pripadnika albanskog fašističkog komiteta koji je osnovan. Radnje su im bile oduzimate. Jevreji su trebali da plate specijalne poreze i nametnine. Oni su bili podvrgnuti raznim šikaniranjima i progonima.

To je nastavljeno i posle odlaska Nemaca i predajom Prištine i Kosova italijanskoj vojnoj kontroli i albanskoj administraciji. Maja meseca 1942. god. italijanske okupacione vlasti zajedno sa albanskom administracijom, internirale su sve jevrejske

odrasle muškarce, od 16 do 65 godina iz Pristine i poslali ih u Berat, Kavaju, Kruju i Siljaku u Albaniji. U tim mestima oni su stanovali po privatnim iznajmljenim stanovima, bili su ograničeni u kretanju izvan mesta internacije, ali slobodni u njima. Internirani Jevrji bili su dužni da se prijavljaju jednom dnevno mesnoj policiji. Njihove porodice, žene, deca i starci, ostali su u Prištini. Život je bio težak ali podnošljiv.

Drugi period proganjanja Kosovskih Jevreja počinje posle kapitulacije Italije, septembra 1943, i ponovnim ulaskom nemačkih trupa na Kosovo i Albaniju. Dolaskom Nemaca i jačanjem pro-nacističkih snaga u albanskoj administraciji, situacija Jevreja se menja iz osnove. Na vlast dolaze pro nacističke albanske političke grupe, koje tesno srađuju sa nemačkim okupatorima. To su pripadnici "Balli Kombtare", kao i neki direktni agent Abwehra i Gestapoa. Jevreji žive u atmosferi neizvesnosti i nesigurnosti.

Od onih Jevreja koji su bili internirani u samoj Albaniji neki su se vratili u Prištinu. Drugi su se razbegli i sakrili po zabačenim albanskim selima. i tako spasili svoje živote. Pod zaštitom tradicionalne "bese" albanskih seljaka a nekada i parama. Manji deo se pridružio albanskim partizanima.

Dolaze prvi prolećni dani 1944. godine. Na inicijativu nemačkih vojnih i političkih organa, albanska lokalna administracija i policija na području Kosova, priprema spiskove i adrese svih Jevreja koji žive na ovim prostorima.

I tada počinje akcija koncentracije svih Jevreja Kosova i njihov transport u koncentracioni logor Bergen Belsen u Nemačku.

O tačnom datumu te akcije ima nekih problema. Po Jaši Romanu i drugim publikacijama ta akcija je izvršena 14. maja 1944 godine. Po nekim nemačkim izvorima ta je akcija izvršena dva meseca ranije, 16 marta 1944. godine. Ono što se zna potpuno tačno je da je taj transport od 473 Jevreja sa Kosova kome su bili priključene i jevrejske izbeglice uhvaćene u Crnoj Gori stigao u Bergen Belsen 23. juna 1944. god. Svi su oni bili prebačeni iz Prištine u logor na Sajmištu pored Beograda gde su ostali više od mesec dana. Ono što ja mogu da lično svedočim je činjenica da smo bili na Sajmištu kada je saveznička avijacija aprila 1941. bombardovala Beograd i Savski most koji se nalazio nedaleko od logora Sajmište i da je nekoliko bombi palo u sam logor. Prema raznim izvorima saveznici su bombardovali

Beograd 8 puta. Prvo bombardovanje je bilo 16. i 17. aprila, na dane pravoslavnog Uskrsa. 17 aprila su bombe pale i na samo Sajmište i tada je nekoliko desetina logoraša poginulo. Dalja bombardovanja Beograda su bila 21. i 24. aprila. Pa onda 18. maja, 6. juna i 8. jula. Ali tada nije zabeleženo da su bombe pale i na Sajmište. Dakle, ako bi moje lično svedočenje bilo tačno mi smo u aprilu već bili na Sajmištu. Znači da su nas uhvatili već sredinom marta kao što tvrde nemački izvori. A ako moja sećanja nisu potpuno tačna, onda je mogući datum našega hvatanja sredinom maja koga pominje dr. Romano, pošto su saveznici bombardovali Beograd i u maju i u junu. A bombardovanja se ja dobro sećam. Treba ce pronaći i istraživati još neki dokumenti da bi se utvrdio tačan datum kada su Kosovski Jevreji započeli svoj bolan put iz Prištine preko Sajmišta za Bergen Belsen.

U svakom slučaju, u te prolećne dane 1944. godine, po unapred pripremljenim spiskovima i adresama, hvataju se svi Jevreji na teritoriji Kosova. Gde god su se nalazili. Jedan po jedan i u mestima gde se nalazi smo veoma mali broj Jevreja. Kao naprimer Prizren gde ih ima svega tri. Ali pre svega relativno velika jevrejska zajednica Prištine. Toga dana izvršena je blokada Prištine. U noćne sate do 8 ujutro, svi Jevreji grada, njih preko 300, uglavnom žene, deca i starci, su pokupljeni i dovedni u kasarnu. Svi su oni bili potpuno opljačkani. Dvoje od prištinskih Jevreja je tom prilikom bilo ubijeno. U prištinsku kasarnu su istoga dana, dovedeni i Jevreji prikupljeni iz ostalih mesta na Kosovu. Među njima ja i moji roditelji iz Prizrena.

Moji roditelji i ja smo se nekoliko nedelja pre toga vratili iz Albanije, posle nekoliko meseci provedenih sa albanskim partizanima. U leto 1943. godine sa majkom prešli smo iz Prizrena u Albaniju i nastanili se u jednom selu pored logora u Prezi da bi bili bliže ocu. Italjani su mi omogućavali da posećujem oca pa čak i da spavam kod njega. I tako sam se slučajno našao u logoru, na dan kapitulacije Italije. Bio sam svedok pregovora logoraša sa italjanskim komandom o njihovom oslobođenju. Pošto je on to odbijao, logoraši su počeli sa pripremanjem da silom oslobode logor. U međuvremenu sa obližnjeg brda spustila se kolona albanskih partizana i italjanska straža se predala. Posle oslobođenja logora, zajedno sa većinom oslobođenih logoraša, pristupili smo

albanskim partizanskim odredima koji su dejstvovali u ovom centralnom delu Albanije. Pošto su neke italijanske jedinice bile razoružane, svaki od nas je nosio na ramenu po nekoliko pušaka i tako koračali po tim planinskim stazama. Kasnije su logoraši iz Peze prešli na teritoriju Makedonije i tamo osnovali prvu Kosovsko - makedonsku partizansku brigadu. Pod pritiskom nemačke ofanzive, zajedno sa albanskim partizanima, povlačili smo se po albanskim planinama. Moj otac se brinuo da ranjene partizane smestimo po zabačenim brdskim selima. Ali pošto je bio bolestan od čira u stomaku počeli smo da zaostajemo od partizanske kolone u povlačenju. Slučajno smo sreli jednog albanskog poznanika iz Prizrena koji je savetovao ocu da se vrati u grad. "Doktore – rekao mu je – sta se vi vrljate po ovim planinskim gudurama. Vratite se u Prizren. Mi ćemo vas sačuvati..." I tako smo se mi početkom 1945. god. okolnim putevima vratili u Prizren. Iznajmili jednosobni stan u centru grada. Povezali se sa ilegalnom organizacijom. Moj otac je ilegalno lečio ranjene partizane u samom gradu i u bližoj okolini. Ilegalci su nam je obećali da će pripremiti, negde u Podkaljaji, jedan bunker u kome bi se sakrili. Ali su Nemci bili brži.

U ranu zoru vojni kamijon se zaustavio pred našom kućom u Prizrenu. Mi smo još spavali. U našu sobu je upala grupa SS-ovaca na čelu sa oficijom. Probudili su nas vičući: "Schnell, schnell. Raus, raus!". Brzo smo se obukli. Rekli su nam da možemo da uzmemo sa sobom mali prtljag sa stvarima. Moj otac je uzeo i svoju lekarsku tašnu. On je pokušao da umiri SS-oficira rekavši mu na nemačkom: "Mi smo u prošlom ratu bili saveznici. Ja sam kao vojni lekar služio u austro-ugarskoj armiji..." Prišao je ormanu i iz njega izvadio malu kutiju sa ordenima koje je tada dobio u pružio ih je SS-oficiru. On je sve te ordene i medalje iz prvog svetskog rata bacio kroz prozor. To je bila poslednja scena koju sam ja, tada 12-to godišnjak video u Prizrenu. Utovarili su nas u kamion i u njihovoj pratnji odveli u Prištinu. Tamo su nas priključili Jevrejima iz Prištine i ostalih krajeva Kosova. Ova akcija prikupljanja Jevreja na teritoriji Kosova je bila prva akcija 21. SS divizije sa imenom Skenderbega koja je nekoliko nedelja ranije bila osnovana na Kosovu na inicijativu Berlina.

nastavak u sledećem broju Mosta

JEVREJI U SVETU

ŠEST JEVREJA NA TAJNOM SASTANKU SA AJATOLAHOM HOMEINIJEM

Priredio M.Fogel

Iranska revolucija u januaru 1979. godine, kako je nazvana religiozna pobuna koja je sa vlasti svrgla Šah Rezu Pahlavija, pretila je uništenjem jevrejske zajednice u Iranu.

Krvava revolucija je iza sebe ostavila hiljade mrtvih čelnika u to vreme jedne od vojno najjačih država sveta. Ne ulazimo u političku kvalifikaciju, da li je sa vlasti svrgnut diktator, ali jeste prijatelj Izraela. Jevreji su u istoriji uvek bili lojalni građani države u kojoj su se nalazili. I ne samo lojalni građani, nego je često proces asimilacije, dobrovoljan ili pod prisilom, pretio da uništi jevrejsku zajednicu. Početkom maja meseca pronađen je leš vodeće jevrejske ličnosti, industrijalac Habib Elghanian. Optužen je za zločin: Prijateljstvo sa Izraelom, cionista, a neprijatelj Boga i korupciju. Ubistvo Elghaniana je bilo šokantno, jer je bio duboko odan iranskoj državi. Imao je puno uticaja među Jevrejima i ne-Jevrejima, imao je poverenje naroda, bio je jedan od malobrojnih vizionara koji je pomogao modernizaciju zemlje – on je uveo plastiku u iransku proizvodnju.

Prolazili su sati, a lideri jevrejske zajednice su morali da odluče šta da se radi. Bez obzira na strah, odlučili su da posete Ajatolaha Homeinija, verujući da samo od njega mogu da dobiju garancije za svoju bezbednost. Tih dana je Homeini bio još uvek u Komu, za iranske šiite ekvivalentu Vatikana. Ad-hoc skupština jevrejske zajednice je odlučila da se Ajatolahu obrati šest predstavnika: četvoro mladih intelektualaca i dva rabina. Intelektualci su trebali da kažu da nisu politički cionisti i da nemaju drugu domovinu osim Irana. S druge strane, rabini su odlučili da kažu manje poznatu sentencu iz Judaizma: „Pravi Jevreji su ti koji učestvuju u željama društva u kome žive. Sada iransko društvo želi da uspostavi islamsku republiku i mi ćemo se ponašati kao svaki dobar Jevrejin“.

Pre izlaska sunca, 10. maja 1979. godine, krenuo je karavan za Kum. Čvrsto su odlučili da ne napuste Ajatolaha dok ne dobiju obećanje za sigurnost njihove zajednice u novom režimu.

U Kum su stigli kasno popodne, sa samo jednim usputnim zaustavljanjem, da kupe nove čarape, jer su znali da će na ulazu u Ajatolahovu rezidenciju morati da skinu cipele. Odmah su primljeni i odvedeni u salu za pres konferencije. Seli su na tepihe razastrte na podu. Kada je je Ajatolah ušao u salu, svi su ustali. Ajatolah je sačekao da njegovi sledbenici sednu i ponudio Jevrejina da sednu i oni. Oni su stajali, čekajući, prema persijskim običajima, da čovek tolikog ugleda, Ajatolah, prvi sedne.

Da li je on stvarno omogućio opstanak Jevreja u Iranu?

Kada su konačno svi seli u krug prema Ajatolahu, rabin je čestitao pobjedu nad Šahom i izrazio zadovoljstvo sa novim uređenjem. Onda je govorio Ajatolah. „Sva tri proroka su poslata na zemlju od Boga. To su tri religije koje su stigle direktno sa neba. One sadrže sve aspekte čovekovog života. To je ono što imamo zajedničko“. Delegacija Jevreja je sa zebnjom očekivala nastavak. „U Kuranu, pozdrav Mojsiju i njegovoj rodbini, pomenut je više puta nego bilo koji drugi prorok. Prorok Mojsije je bio pastir, koji se usprotivio moći faraona i uništio ga.“ Ove reči su spasle Jevreje, ali njihova vera više nije bila prepoznatljiva. Tog dana Ajatolah je završio govor ovim rečima: „Mojsije se borio protiv faraona, ali to nema nikakve veze sa cionistima koji danas upravljaju Izraelom. Naši Jevreji nemaju nikakve veze sa njima. Mi prepoznavamo naše Jevreje potpuno odvojene od cionista...“

Jevreji su pali u vavilonsko ropstvo 587. godine pre nove Nove ere, pre nego što je uopšte postojala muslimanska vera, koja je nastala u sedmom veku Nove ere. Kada je persijski kralj Kir vratio slobodu Jevrejima i dozvolio povratak u Svetu zemlju, deo

Jevreja je ostao u Persiji, sa svim pravima kao i drugi narodi. Danas je Iran islamska zemlja, ali već je Ajatolah Homeini napravio razliku među muslimana Sunita i Šiita, što je tema za sebe.

Sedamdesetih godina prošlog veka, pre islamske revolucije, u Iranu je živelo preko 100 hiljada Jevreja, živeli su širom zemlje. Danas, uprkos preterano visokim vladinim statistikama od 25.000, realno u Iranu nema više od 10.000 Jevreja. Više nisu vidljivi, povukli su se u samo dva tri veća grada. Po zapadnim standardima, iranski Jevreji su ugrožena vrsta na ivici izumiranja. Ali nećete videti nikakve žute nalepnice ili na reveru dugmad sa znakom Jude, dotle još nisu stigli.

A šta se stvarno dešava danas? Nebrojeno iranskih intelektualaca je zabrinjavajuće angažovano na anti-semitskoj i anti-izraelskoj propagandi. Znamo koliko medijski rat može biti opasan, ali tog rata nema, jer se Izrael sve vreme samo brani od neosnovanih optužbi. Međutim, iranski narod, ne svi, spreman je svakog momenta da krene u sveti rat protiv Izraela. To ne govori samo narod, koji je izložen neviđenoj anti-izraelskoj propagandi, nego je to javno govorio i dojučerašnji predsednik vlade Irana. To nisu bile obične verbalne pretnje, on je godinama govorio o uništenju jevrejske države i njenog naroda.

Izrael se nalazi pred velikom dilemom. Vodeći vojni estetičar Moše Halbertal kaže: „U nekim slučajevima preventivni nuklearni udar može da bude moralan, dok nuklearna odmazda ne.“

Ja nisam vojni strateg, ali svi mi znamo kakve su katastrofalne posledice nuklearnog rata. Pitanje je da li bi posle takvog rata uopšte bilo pobjednika, odnosno, da li bi iko ostao ko bi mogao da potpiše mir.

In memoriam

Dr Zlatko Wamošer (1923-2014)

Jedan od najstarijih članova HOJ rođen je u Osijeku. Po dolasku ustaša na vlas, Zlatko je pobjegao u Hrvatsko primorje. Najprije je bio interniran u Kraljevici, kasnije na Rabu. Nakon kapitulacije Italije priključio se Jevrejskoj rapskoj brigadi, a potom kao borac VII banijskoj diviziji.

Došavši u Izrael 1948. g. bio je među prvim naseljenicima u Kidronu, a nakon studija medicine, u vreme Sinajskog rata, radio je u kibucu Kfar Am, Becaronu i potom je

postavljen za okružnog lekara (rofe mehozi) za područje od Kirjat Gata do Nes Cione, uključujući kibuce i mošave. Na toj je dužnosti ostao do penzije. Napustio nas je novembra 2014. i sahranjen je u Rehovotu.

LIVIA ŠTAJN 1923-2014

Posle duge i teške bolesti u Nataniji je novembra ove godine preminula Livia Štajn, kroz čiji mukotrpan životni put su se prelamala sva istorijska previranja poslednjih 100 godina na prostorima Evrope, Balkana pa i Izraela.

Rođena je u Vukovaru u porodici Emila i Mariške rođene Winkler, gde je uz roditelje i stariju sestru Veru relativno bezbrižno provela detinjstvo i ranu mladost. Aktivno je učestvovala u radu tamošnje Jevrejske zajednice i cionističkih organizacija. Sve to je surovo prekinuto 1941, kada je, raspadom zemlje, i uspostavljanjem NDH ostala kao i mnogi drugi bez svojih najbližih. Sama Livia nije odvedena, pošto se igrom sudbine, tih kritičnih dana nije nalazila u Vukovaru, nego u obližnjem Borovu. Kao mlada supruga i majka, u uslovima najstrašnijih ustaških zločina, smogla je snage za neuobičajeni akt hrabrosti. Saznala je da se u Zagrebu, nalazi Ruti, jedina ćerka njene bliske rođake, čiji su roditelji već odvedeni u logor, uputila se sama u srce jednog od najstrašnijih režima u fašističkoj Evropi. Rizikujući svoj, i živote svojih najbližih, uspela je da "preuzme" Ruti i dovede je u Borovo, spasivši je na taj način od najgoreg.

Godine 1946. preselila se u Novi Sad, ali i dalje vezana za rodno mesto, pošto je do penzije radila u lokalnoj filijali kombinata "Borovo". Kao aktivna članica Novosadske Jevrejske opštine preuzela je dužnost sekretarice, tako da je u tom periodu bila jedan od stubova zajednice. Odgovorna, komunikativna, pedantna sa puno volje i

entuzijazma se predano posvetila, kako na organizovanju susreta predavanja i ostalih kulturnih aktivnosti, tako i na sva-kodnevnom radu u opštini.

Njena sestričina Ruti se posle rata u okviru alije četrdesetih godina preselila u Izrael i zasnovala porodicu. Livia je redovno od šezdesetih, skoro svake godine dolazila u posete Rutici i njenom suprugu Aziju, jer se u njihovom domu osećala kao kod kuće.

Uvek je maštala o prelasku, odnosno preseljenju u Izrael. To se i dogodilo, ali u uslovima i na način, koji nije bio zamišljen. Početkom devedestih u okviru sukoba u Istočnoj Slavoniji dom njenog sina Božidara - Boška je bio uništen, te je on sa porodicom bio primoran da se preseli u Novi Sad kod majke, a ona je smogla snage da se u poznim godinama preseli kod Ruti u Nataniju, prihvaćena kao najrođenija. I drugi članovi njene porodice su se tokom vremena preselili u Izrael tako da oba unuka, sinovi njene ćerke Vere, sa porodicama žive sad u Izraelu.

Livija je bila izuzetna osoba, topla i požrtvovana, uvek praktična, sposobna da nađe neko rešenje i u najtežim uslovima. Njen odlazak ostavlja veliku prazninu ne samo za porodicu ćerku Veru, sina Boška sestričinu Ruti i njihove porodice, unuke i praunuke, već i za sve one u Izraelu i u bivšoj Jugoslaviji, posebno Novom Sadu, koji su je voleli i poštovali.

Dani Kaufman, zet Side i Milana Špicera, nakon teške bolesti, napustio nas je 16. oktobra 2014. godine. U žalosti su ostali njegova supruga Haviva – Mila, deca Roi i Rostein Inbar, snaja Hen i zet Gai.

Sonja Samokovlija

Piše Vladimir Šalamon

Ovih dana nas je, ne iznenada, napustila Sonja Samokovlija. Teško, vrlo teško je skicirati portret nekoga, koga si toliko cijenio, odmah po njenom "odlasku".

Upoznali smo se početkom devedestih u Zagrebu, ja kao već par godina novopečeni "Zagrepčanin", ona kao "staro nova Zagrepčanka". Rođena iste godine kao i ja, ali za razliku od mene, ona u Zagrebu. Generacija. Ona došla ponovo u Zagreb nakon nesigurnosti koje je početkom devetdesetih osjetila u Beogradu, gdje je dugi niz godina uspješno radila i kako kaže, "dobro se osjećala". Odlučila se, sa dvoje male djece, ponovo doći i započeti

tj. potražiti novu egzistenciju. Ta njena odluka me, moram reći i iznenadila, ali i uvjerila, da se radi o beskompromisnoj i hrabroj osobi, koja je u tim trenucima mislila samo o dobrobiti svoje djece.

Pored svih nedaća, uvek nasmejana Sonja

Odmah smo se "razumjeli". O brojnim stvarima smo imali skoro identične stavove. Dodatno me je osvojila toplinom, šarmom i duhovitošću, svojstvenu bosanskim Sefardima (Samokovlije). Dogovorili smo se početkom devetestih godina o potrebi susreta zagrebačkih Židova i beogradskih Jevreja u Mađarskoj, u želji da malu židovsku/jevrejsku zajednicu Zagreba i Beograda, poštedimo polarizacije i nesuglasica. I to je bio početak našeg zajedničke i rekao bih vrlo uspješne suradnje koja je rezultirala sa četiri susreta članova pomenutih zajednica i u mnogome doprinijela i današnjim dobrim odnosima među prijateljima u oba grada. Nastavili smo izuzetno uspješnu suradnju i u radu "Bejihad"-a. Bez Sonjine pomoći, sugestija i angažmana, "Bejihad" – Židovska kulturna scena ne bi dosegla nivo koji je dosegla. Njena požrtvornost i kreativnost su joj u povijesti "Bejihad"-a osigurali mjesto nezamjenjive i nezaobilazne osobe.

2005/2006 godina. Godina nesporazuma i razdora u Židovskoj općini Zagreb. Ne mali broj Židova odlučuje napustiti ŽOZ i osnovati novu zajednicu – Bet Israel – Židovsku vjersku zajednicu. Među inicijatorima osnivanja nove zajednice – naravno i Sonja. Od tada, pa do kraja života, posvećivala je svoje slobodno vrijeme životu nove zajednice. Gotovo da i nema manifestacije u okviru Bet Israela gdje Sonja nije bila jedna od glavnih protagonista. Zahvaljujući radinosti, maštovitosti i kreativnosti (do)nosila je nove projekte i dešavanja. Svojstvena joj je bila strast u radu, ali i skromnost i ponos. Isticanja je prezirala. Krasio ju je veliki i široki

dijapazon interesa. Voljela je kretanje i putovanja, koji su joj bili izvor susreta i novih saznanja i koji su bili izraz i njezine želje za slobodom i nesputanosti duha. Bila je sjajan primjer i poveznica tradicionalnog i modernog Židovstva. Njena načitanost i kultiviranost, uz klasično obrazovanje, stečeno u zagrebačkoj gimnaziji, su joj svugdje osiguravali poštovanje i uvažavanje. Njena riječ je bila riječ autoriteta. Karakterizirala ju je argumentiranost i kultiviranost diskusije, bez vrijeđanja sugovornika. Stoga se može slobodno, bez imalo kurtoazije reći, imala je samo prijatelje i poštovaoce.

Svoje posljednje godine života, i kada je bila zdrava i kada je bila bolesna, osim ljubavi za svoju djecu Raula i Maju, osim ljubavi i posvete unucima, posvetila je promoviranju i afirmaciji Židovstva. Židovstvo, sa svim svojim bogatstvima i raznolikostima su bili čarolija koja ju je omađijala i kojima je i kroz knjige koje je objavila, kao i kroz nastupe na mnogim manifestacijama na kojima je nastupala kao predavač, posvećivala mnogo vremena. Ruah Hadaša, časopis Bet Israela, čiji je bila glavni i odgovorni urednik, uređivala je do posljednjeg daha. Bio je to sjajan primjer posvećenosti i odgovornosti.

I onda bolest. Dugi razgovori uz bolesničku postelju i nevjerovatna želja za životom i optimizam. Ipak sudbini se ne može pobjeći. Njen odlazak je gubitak za cijelu generaciju Židova/Jevreja bivše Jugoslavije, Bet Israel, Židovska vjerska zajednica je izgubila nenadoknadivnog člana. Njen sprovod i vrlo veliki broj prijatelja, predvođenih "njenim" rabinom Dovidom Goldwasserom iz New Yorka, su bili dokaz njene, ako baš želite "čuti", karizmatičnosti. Hvala Ti Sonja na svemu što si nam priuštila! Zihrono livraha!

EKOLOŠKA KATASTROFA

Iz domaće štampe

Početak novembra meseca iz dotrajalih cevi na naftovoda, koji vodi od Eilata do Aškelona, ispušteno je u Negev oko 3 miliona litara nafte.

Materijalna šteta i nije toliko velika za jednu razvijenu državu, iznosi oko 1,3 miliona dolara, ali će možda biti jedna od najvećih katastrofa za biljni i životinjski svet u jednom od najvećih prirodnih rezervata u Izraelu i šire. Naime, ukoliko nafta stigne do

Akabskog zaliva u Crveno more, štete će osetiti i okolne države - Jordan, Saudijska Arabija i Egipat. To se još uvek neće znati, s obzirom da nafta može da stigne i podzemnim putevima.

Koliko je to velika količina nafte može da se vidi po ovom snimku – gore, u desnom uglu snimljen je automobil pored „reke“ nafte

Ekipe koje pokušavaju da saniraju štetu rade dan i noć. Buldožerima su napravljeni bazeni u koje se skuplja nafta i odvozi cisternama na eventualnu preradu. Krupnija divljač, jeleni, lisice, vukovi... pobegla je na sever Negeva, ali mnoge male životinje, ptičija gnezda, gmizavci neće preživeti katastrofu. Radi se intenzivno jer postoji strah da velike kiše, koje nisu retke u Negevu, mogu da rasutu naftu odnesu u velikim količinama u Crveno more. z dosadašnjeg iskustva, slična katastrofa se dogodila 2011. kada se izlilo 1,5 miliona avionskog goriva, takođe u Negevu, govori nam da će oporavak trajati mesecima, a ozbiljni stručnjaci govore i o godinama potrebnim da se opravi flora i fauna u Negevu i Crvenom moru.

Osim ova dva primera koje spominjemo bilo je sličnih propusta i ranije. Ne reaguje se dovoljno brzo i sada se postavlja pitanje odgovornosti nadležnih službi. Utvrđeno je da nije u pitanju sabotaza, znači reč je o tehničkim službama, koje očigledno ne vode dovoljno računa o naftovodu, odnosno, ne servisira se redovno. To je obaveza uvoznika sirove nafte, koje nebrigom povećavaju svoj profit.

Rekli smo na početku da materijalna šteta i nije toliko velika, ali pored direktne štete postoji indirektna, kao što će biti ulaganja u revitalizaciju tog područja. Kao primer samo da navedemo za šta je ta nafta mogla da se iskoristi: Iz te nafte je moglo da se dobije 600 hiljada litara benzina, ili da se tankuje 12 hiljada automobila, ili hiljadu teških kamiona, ili 120 aviona Boeing 737 itd. Pored toga, niko još nije počeo da računa koliko koštaju

vatrogasne ekipe na licu mesta, radnici, mehanizacija, svi oni koji su angažovani i koji će biti angažovani na saniranju štete. Na kraju se i premijer Izraela oglosio povodom katastrofe. Odmah mu je zamereno što se nije ranije angažovao, ali on je imao drugih problema kojima se bavio - kako da sačuva premijersku stolicu do kraja mandata. Treba ga razumeti, ali srećom mi imamo dovoljno stručnjaka koji su se odmah angažovali da se umanjí potencijalna šteta.

POSLEDNJA VEST **TERORISTA NOŽEM RANIO** **DEVET IZRAELACA**

Iz domaće štampe

Palestinski terorista iz Tulkarema, Zapadna obala, 21. januara, rano ujutro je ilegalno ušao u Izrael. Sa sobom je poneo nož sa kojim je u vreme kada građani odlaze na posao, u ranim jutarnjim časovima, izveo napad.

Prvo je napao vozača autobusa, a kad je nastavio krvavi pir, ranjeni vozač je pokušao da upotrebi sprej za omamljivanje. Vozač je zaustavio autobus i otvorio vrata da putnici mogu da pobegnu. U autobusu je ostalo troje teško povređenih putnika i vozač.

U isto vreme je pored autobusa slučajno prolazilo vozilo kojim se prebacuju zatvorenici iz zatvora na suđenje. Tri policajca iz zatvorskog obezbeđenja videla su šta se dešava u autobusu i kad je terorista istrčao iz autobusa pojurili su za njim.

Međutim, terorista je nastavio da nožem ubada ljude na ulici. Policajci iz zatvorskog obezbeđenja su prvo pucali u vazduh, a pošto je terorista nastavio da beži, ranili su ga u nogu i tako je ubrzo bio uhapšen i odveden u bolnicu da mu se ukaže pomoć. Prema prvim izveštajima Šin Bet-a terorista nije povezan ni sa jednom političkom organizacijom. Na prvom saslušanju terorista, 23 godine star, izjavio je, pored ostalog, da je motiv za akciju video na TV i na taj način je želeo da stigne u Raj.

DONACIJE

100 NIS za Most, Sida i Milan Špicer.

2.500 NIS za HOJ, David Laci Šporer

1.000 NIS za Socijalni fond povodom dvogodišnjice smrti dr Mire Kovač

NIN-ova KNJIŽEVNA NAGRADA ZA 2014. GODINU DODELJENA

FILIPU DAVIDU

ZASLUŽENO PRIZNAJE URUČENO JE
KNJIŽEVNIKU FILIPU DAVIDU,
Profesoru FDU, beskompromisnom
borcu za istinu i protiv zla, posebno na
rasnoj osnovi, ili, pak, bilo čijeg
nacionalizma, razobličavanje i
poštovanje identiteta, bez obzira na
versku pripadnost... čoveku,
humanisti na čijem delu su stasale
generacije studenata i mi obični ljudi.

Priredio M.Fogel

Ne zna se ko se više obradovao, poklonici dela
Filipa Davida ili sam autor. Većinom glasova za
roman godine 2014. žiri je proglasio roman Filipa
Davida „**Kuća sećanja i zaborava**“ u
izdanju Izdavačke kuće *Laguna*.

Uvek kada iz štampe izađe novo književno delo
Filipa Davida, to je događaj za one koji poštuju
njegovo delo, a i za one koji se plaše pisane reči
čoveka koji se od devedesetih godina prošlog
veka bori protiv jednoumlja vladajućih struktura.
U ovom tekstu pokušaćemo da kroz intervju
koje je Filip David dao pre dodeljivanja jedne od
najprestižnijih književnih nagrada u Srbiji i
regionu Dušanu Komarčeviću, zatim novinaru
„Večernjih novosti“ i kritike Vladimira Arsenića,
bliže prikazemo lik pisca i njegovo „poimanje zla,
zamkama identiteta i biografskim aspektima u
novoj knjizi.“

„Prvenstveno sam hteo da na jedan književni,
pripovedački način govorim o sudbinama jedne
generacije koja je na izmaku. To je u suštini
priča o deci koja su izgubila roditelje ili su roditelji
morali da ih se odreknu po svaku cenu u
najužasnijim situacijama. Mislim da do dana
današnjeg ta priča nije do kraja ispričana. Tu
sam našao prostor da umetnem svoje viđenje

tog vremena i tih sudbina“, rekao je Filip
David u intervjuu za Radio Slobodna
Evropa.

*Filip David: „Dobro je za knjigu, ali nije
zdravo za autora...“*

D.Komarčević: U Vašem novom romanu
„Kuća sećanja i zaborava“ gotovo svi
likovi zaokupljeni su pitanjem o prirodi i
poreklu zla.

Filip David: Tačno ste to uočili. Čak sam
u jednom trenutku imao ideju da
podnaslov bude „Roman o zlu“, a onda mi
se učinilo da je to suviše pretenciozno.
Jer, ipak, ja se ne bavim filozofskim
fenomenom zla, nego sam pripovedač i
govorim kroz sudbine, a i nije tema samo
zlo, ima tu i nekih drugih tema. Činjenica
je da je tema zla prisutna ne samo u ova
moja dva prethodna romana, nego i u
pripovetkama. Mislim da je to jedna od
glavnih tema naše epohe uopšte. Kad
pogledam i moj život – rođen sam 1940,
uoči Drugog svetskog rata – i šta se sve
događalo do dana današnjeg, vidim da je

to borba da se zlo, u ljudima ili oko ljudi, prevlada.

Moj poslednji roman jeste roman o zlu. On jeste i fikcija, ali veliki deo priča koje se tu provlače su autentične. Roman se stalno kreće ivicom dokumentarnog i nečega što prelazi u neku vrstu fantastike.

V. Arsenić: Tragičnost ovog romana leži u njegovom optimizmu uprkos svemu. Čak i kada se u noćnoj mori svi putnici voza nađu na stanici u Aušvicu, ispred ograde od kovanog gvožđa na kojoj piše Arbeit macht frei, čak ni tada roman ne nestaje u pesimizmu i ne potčinjava se ultimativnom zlu.

Filp David je poznat kao pisac sklon fantastici, konačno on je bio jedan od prvih koje je ovaj žanr revitalizovao i popularizovao nakon Drugog svetskog rata. Ipak, roman *Kuća sećanja i zaborava* je neznatno drugačiji. On na neki način predstavlja upravo obračun sa mističnim jer je traganje za suštinom kroz nadrealno – pogrešno, s obzirom da je ona nespoznatljiva. Svi junaci koji

pokušavaju da se od zla odbrane oslanjajući se na kabalnu i druga natprirodna učenja završavaju tragično, odnosno ne uspevaju da pobegnu od svoje sudbine. Istovremeno, kako se to kaže u jednom motou preuzetom od Ajnštajna, trebalo bi sve oko sebe posmatrati kao fantastično, sam život je čudo. Stoga se roman bavi i ovim paradoksalnom činjenicom da smo uprkos svemu, uprkos neverovatnoj snazi koje zlo poseduje u svetu, mi živi.

D.Komarčević: Ne manje značajan aspekt knjige je pitanje identiteta. Kada se Urijel Koen, lik u romanu, zapita šta je „jevrejstvo“ i ko je Jevrejin, sled događaja će mu pokazati da je Jevrejin onaj koga drugi vide kao takvog. Je li to nešto što ste i Vi lično osetili kao pisac na ovom podneblju?

Filp David: Da, apsolutno, ali ne samo Jevrejin, nego i musliman, hrišćanin, kako god hoćete. Možete menjati svoj identitet, ličnu kartu, lični opis, šta god hoćete, ali ako vas drugi vide na drugačiji način od onog kako vi želite sebe da vidite, vi ste zapravo to što vas drugi vide. Uoči Drugog svetskog rata, većina Jevreja u Nemačkoj su se osećali kao Nemci, ali kad su došli rasni zakoni i preispitivanje genealogije – pronašli su im ono što su oni sami pokušali da izbegnu. Potpuna asimilacija nije moguća ukoliko vas sredina u kojoj živite ne prihvati.

Kroz priču nekih likova u romanu spomenuo sam i jednu drugu tezu o takozvanoj jevrejskoj samomržnji. Ako vas sredina ne prihvati, a vi želite da budete njen deo, onda počinjete da

mrzite sami sebe. To je jedan psihijatrijski sindrom. Ispitivan je na slučaju Jevreja, ali se odnosi i na sve druge manjine u društvu. Tako smo imali primere i u našoj nedavnoj prošlosti da veliki Hrvati postaju najveći srpski nacionalisti, ugroženi Srbi postaju veliki hrvatski nacionalisti... Sve se to meša i pokazuje koliko je identitet jedna varljiva osobina, koliko ga je nemoguće čvrsto postaviti.

D.Komarčević: Koliko je opresija nacionalnog identiteta, kakvog smo imali ovde devedesetih, izražena danas?

Filp David: Meni se čini da su te stvari koje su devedesetih bile dominantne sada samo malo prikrivene. One još uvek postoje, ali zbog nekih političkih razloga one nisu toliko prisutne u javnom diskursu. Sećam se da je sredinom devedesetih Brana Crnčević, dramski pisac i pisac za decu, rekao: 'Ako je u interesu domovine, onda je dozvoljeno i lagati.' E sad, ako je dozvoljeno lagati, onda je dozvoljeno i pljačkati, možemo otići i malo dalje, onda je

dozvoljeno i ubijati. To je opasnost takvog jednog izrazito nacionalnog identiteta.

Oni ljudi koji su nas doveli dotle gde smo bili krajem devedesetih su isti oni koji sad treba da nas spasavaju i vode u Evropu. Malo mi je sumnjivo koliko su oni iskreni. Ili nisu bili iskreni onda ili nisu iskreni danas. Čisto sumnjam da razni drecuni, vulini, vučelići mogu da nas odvedu u Evropu.

Novinar „Večernjih novosti“: U godinama ste kada čovek sabira lična i profesionalna iskustva. U kojoj ste meri zadovoljni proživljenim, i ostvarenim u književnosti?

Filp David: Pa, nema tu šta mnogo da se kaže. Pisao sam koliko sam mogao, kako sam umeo. Znaite, pisanje je neobična profesija. Svaki put kada sednete za pisači sto, pred prazan list hartije, kao da pišete prvi put, tu ne pomažu ranije zasluge. Ponekad imam čudan utisak da se neke knjige zapravo same pišu. Trenutak kada se okonča rad na rukopisu deluje zaista nestvarno. Kao rađanje novog sveta nastalog nekim čudom. A kada se knjiga pojavi u izlozima, ona se potpuno odvaja od pisca. Više ne pripada piscu nego čitaocima. Na svoj način čitaoci dopisuju, dograđuju i domišljaju knjigu. Ili je šalju u zaborav.

Možda bismo ovom rečenicom Filipa Davida mogli da završimo ovaj kratki prikaz: „Ja od početka imam neko osećanje nejasne krivice. To je vrsta one krivice koju je osećao Jozef K. kod Kafke – ne zna zašto je kriv, ali vidi da je zbog nečega kriv.“

A možda smo i mi krivi, jer ne želimo da vidimo stvarnost onakvu kakva jeste... Verujem da ćemo imati još prilike da preko Davidovih književnih dela preispitamo svoju savest.

Odlomak iz romana „**Kuća sećanja i zaborava**“ **Poglavlje 11**

Albert nikako nije uspevao da zaspi. Ovih nekoliko dana provedenih u Njujorku i ispovesti koje je slušao dosta su ga uznemirili. Prevrtao se u krevetu, san mu nije dolazio na oči. Pogledao je na sat, ponoć je već bila prošla. Ustao je i prišao prozoru. Visoka zgrada preko puta zaklanjala je pogled. Hotelska soba odjednom mu se učinila veoma malom, bez dovoljno vazduha. Na brzinu se obukao, spustio liftom do prizemlja, prošao pored recepcije i izašao u svežu njujoršku noć.

Širokom avenijom oivičenom visokim građevinama koje su, kako se činilo, dodirivale svojim vrhovima noćno nebo, jurili su automobili. Neboderi su kod Alberta izazivali neobičnu uznemirenost i vrtoglavicu. Pružio je korak da se domogne mirnijeg dela ovog velikog grada.

Hodao je sve dalje, zašao je u potpuno nepoznati deo Njujorka i već se osećao bolje. Prolaznika skoro da nije bilo, a ni automobila. Albert pomisli kako je ovaj deo Njujorka prijatniji noću nego danju. Već je odavno skrenuo sa glavne ulice u kojoj se nalazio hotel, ne obazirući se na to što ih je organizator skupa upozorio da su pojedini delovi Njujorka noću opasni i savetovao im da ne napuštaju Menhetn. Nebo je obasjavao pun mesec, povremeno zaklanjan oblacima. Albert je poželeo da se vrati u hotel, ali je shvatio da se izgubio u spletu nepoznatih ulica. Zadovoljstvo koje je osetio zbog šetnje pretvori se u paniku i strah da je izgubljen u velikom gradu.

Lutao je izvesno vreme a onda na jednom uglu primeti svetleći natpis i otvorena ulazna vrata. Požurio je, u uverenju da će tu možda dobiti pomoć. Kada je prišao sasvim blizu, pročitao je natpis na svetlećoj reklami: *House of memories and oblivion.*

Unutra nije bilo nikoga. Nasred prostorije u koju je ušao svetleo je ekran. Prostorija je inače bila

sasvim prazna, u njoj nije bilo ničeg osim ekrana. Treperava svetlost ekrana obasjavala je gole zidove.

Na ekranu se pojavio natpis: *soba sećanja.* Albert je prišao ekranu. Ispod ekrana nalazila se tastatura sa slovima abecede. Albert je ukucao dve reči: „porodica Vajs“. Ekran se za trenutak zamračio, onda su zaigrale vodoravne i uspravne linije, pa se slika stabilizovala, ugledao je oca i majku, sebe kao sedmogodišnjaka, Elijaha. Hodali su u koloni, otac je nosio kofer, majka vukla za ruku Elijaha, a on, Albert, pratio ih je u korak. Ispred i iza njih videla su se izbezumljena lica žena, dece, staraca. Ko je bio taj tajni snimatelj koji je ovekovečio ovu sliku koju Albert nije mogao da izbaci iz svog sećanja? Albert Vajs se još jednom uverio u ono u šta je, otkad zna za sebe, verovao: ništa od onoga što se negde dogodilo ne nestaje, na ovaj ili onaj način sve ostaje zauvek zabeleženo.

Video je sebe kako luta snežnim poljem, Johana i Ingrid, Ostrvo mrtvih. U brzom promicanju scena smenjivale su se njemu dobro poznate slike, koje je čuvao u sebi i samo za sebe, kako prolazi kroz zapaljena sela, skriva se u šumi, dobija hranu od ljudi koji su se sažalili na dečaka u ritama. Dečaka koji ne odgovara na pitanja, samotni stvor ispunjen mržnjom, strahom i očajem. Zatim, u sirotištu sa stotinama drugih dečaka, jednako divljih kao što je i on. Vidi svoje bekstvo iz tog sumornog azila, hodanje prugom u nadi da će naći neki trag svojih roditelja. Vozovi dolaze, prolaze, odlaze. Vidi svoje odrastanje, teško i mučno, Dom za decu bez roditelja, izgovara reči, isprva mucajući, zatim govori glasno, ljutito, neukroćen, ničiji. Slike se smenjuju velikom brzinom, ali on ih nepogrešivo registruje jer to je njegov život. I konačno, vidi sebe, kao zrelog čoveka, na ekranu, u tom moćnom ogledalu. Stoji sam pred sopstvenom slikom bespomoćnosti.

Pamćenje može doneti veliki bol. To je onaj bol koji Albert već dugo nosi u sebi, bol koji mu prožima čitavo telo, koji ga ispunjava, koji ne prolazi, koji vremenom postaje sve prisutniji.

Albert je stajao pred ekranom, to što je gledao video je već toliko puta i u snu i na javi, to je ono što obeležava čitav njegov život. I evo, taj bol, bol pamćenja

zabeležen je kamerom i emituje se ovde, u srcu Njujorka, u sablasnoj sobi sa monitorom koji sve pamti. On pritisnu dugme kojim se isključuje slika i ekran ponovo zasvetluca treperavom svetlošću, a slika nestade.

Pogledao je oko sebe i prvi put primetio da su tu još jedna vrata iznad kojih piše: *soba zaborava*. Malo je oklevao, a onda odlučio da uđe. Sasvim malo je gurnuo vrata i ona su se širom otvorila. Našao se u drugoj prostoriji.

Velika tabla sa uputstvima na engleskom jeziku okačena je na zid. Albert u sebi sriče tekst, prevodeći uputstva na srpski. Postoji bezbroj načina da se postigne zaborav. Na policama poređanim duž zida su razne vrste tableta sa svojim latinskim nazivima, sveže i presovane biljke koje donose zaborav ako se pravilno upotrebe, raznobojna svetla koja utiču na moždane vijuge uklanjajući sve tragove sećanja i pamćenja. Brisanje je jednostavno, a postizanje zaborava potpuno, garantovano.

Za trenutak Albert je pomislio kako bi olakšavajuće bilo da istisne ovaj duboki, stalno prisutni bol kog ne bi bilo da nije sećanja na sve ono mračno, obespekovavajuće i čudovišno što čini najveći deo njegovog života. Ali, šta bi on bio bez toga, bez duboko prožimajućeg bola? U njemu se čuvaju sećanja na oca, majku, Elijahu. Taj bol je sve ono što je on sam, bez tog bola on, Albert Vajs, ne postoji. A ni oni do kojih mu je najviše stalo.

Obuzela ga je malaksalost, jedva se držao na nogama. Ipak je našao dovoljno snage da izađe na svež njujorški vazduh. Jedno vreme se teturao kao pijan, pridržavajući se za zidove. U daljini iznenada ugleda svetla svog hotela. Pođe prema tim svetlima. Posle desetak minuta hoda ušao je na vrata hotela *Marion*. Recepcioner ga je jedva pogledao.

Osećao je umor, želju za snom. Ali ne za snom koji donosi zaborav.

Dan Reisinger, iz knjige Sorry, wrong number, 2014. godina

RELI ALFANDARI PARDO 'To je bio samo piknik'

Nagrađen roman na Konkursu Saveza
jevrejskih opština Srbije

Reli Alfandari rođena je 1929. godine u Beogradu, Kraljevina Jugoslavija. Kada je počeo Drugi svetski rat veoma brzo je ostala sama. Stariji brat Aca, napunio je 16 godina i sa ocem Mošom oteran je na prinudni rad, da bi obojica ubrzo bila zatvorena u logoru „Topovske šupe“. Majka je decembra meseca 1941. odvedena u logor na Starom Sajmištu, a Reli

je ostala skrivena kod tetke. Niko od najbliže porodice nije se posle rata vratio kući.

Reli je na početku rata imala 12 godina

Reli se uselila u Izrael 1949. godine. Ima sina i kćerku i petoro unuka.

O knjizi Reli Alfandari Pardo novinar Dragoslav Simić piše:

„Nezahvalno je baviti se istorijom nečijeg života jer uvek može nešto da se izostavi ili ne prenese faktografski, onako kako je stvarno bilo. Zato će ovo biti više impresije a manje činjenice o Reli Alfandari Pardo.

Ova beogradska Ana Frank– sličnost je po dnevniku koji je vodila u istim godinama kada je dnevnik pisala Ana – Ana Frank je rođena u Frankfurtu na Majni 1929. godine. Reli Alfandari Pardo rođena je u Beogradu 1929. godine.

1942. porodica Frank se krije u tajnom skloništu gde Ana počinje da piše dnevnik.

1942. Reli se skriva u Arandjelovcu, a potom u Beogradu, u Dečanskoj ulici, u tajnom skrovištu; tu zapisuje svoj **arhiv duše**.

U maglovitoj budućnosti ovog vremena, njih dve će ostati kao likovi koje su rat i nesreća spojili.

U tom špajzu, za razliku od Ane, Reli je imala više sreće da preživi. Nisam siguran da je beogradski izdavač osetio da je objavio našu *knjigu veka*, čudesan spoj dokaza iz prošlosti napisanih iz prve ruke i prave literature.

Reli skromno objašnjava da je knjiga nastala iz želje da ostavi neki trag o sebi, svojoj deci. Ona nije profesionalni pisac. Naslov knjige nastao je slučajno. Srela je neku gospođu u Tel Avivu i kada su se raspitale gde je koja bila za vreme rata, Reli je pomenula Beograd i „svoj“ špajz. Žena je odgovorila: „To je bio samo piknik, ja sam bila u Aušvicu.”

TO JE BIO SAMO PIKNIK

Odlomak iz romana

Oktober mesec, pada kiša, čak i sneg koji se topi i stvara blato svuda. Kod kuće grejemo samo kuhinju po nekoliko sati. Čuvamo drva i ugalj za kasnije, kad bude hladnije. Hrane još manje imamo, ali to nam je dosta.

Osamnaesti oktobar, dan kao i svaki drugi, čekamo da se Tata i Aca vrate u uobičajeno vreme. Sat pokazuje već šest sati, a njih još nema. Srce počinje da nam kuca brže.

– Možda sat žuri?

– Sigurno.

– Ali još juče je bio tačan.

Proveravamo sve satove u kući i svi, na nesreću, pokazuju šest i petnaest. Na licu moje majke ne čitam ništa.

Boli me stomak, ali sam sigurna da će za koji minut otvoriti vrata.

Užasna tišina, nečovečna, već je sedam sati. Suze teku iz maminih očiju, a ja već plačem na glas.

– Mila, ne treba da plačeš.

To je tačno, zbog toga ne možemo da čujemo buku sa ulice i prepoznamo bat njihovih koraka po pločniku.

Mama me grli, steže me jako uza se, i osećam da njeno srce kuca brže od moga. Čekamo, ali znamo da više nema nade, u ovo vreme nijedan Jevrejin ne sme biti na ulici.

– Treba da saznamo šta se desilo – kaže Mama.

– Da, ali kako?

U našoj ulici živi više jevrejskih porodica. Gospodin i gospođa Mandil stanuju na nekoliko koraka od nas, ali mi ne možemo da iziđemo na ulicu. Mama odlučuje da pozove gospođu Ivanović, našu susetku, sa konom od početka rata nismo imali kontakt. Izlazimo u dvorište i Mama je poziva. Da, ona će odmah otići kod gospođe Mandil. Deset minuta čekamo na kiši, iako nam je jasno da gospođa Mandil ne može da zna ništa više od nas.

– Ni gospodin Mandil se nije vratio. Tako bih želela da vam pomognem, mogu li učiniti nešto za vas? Kakva nesreća, prokleti Nemci! – kaže gospođa Ivanović očiju punih suza.

– Ne, hvala – kaže Mama – niko ne može ništa da učini za nas.

Ulazimo u kuću, sto postavljen za četvoro nas čeka. A samo smo nas dve. Obe plačemo. Možda se nisam molila dovoljno usrdno? Ali zar Tata nije govorio da se ništa ne može desiti časnim ljudima, koji nikome nisu naneli zlo? To je istina od pre rata, koju su Nemci zaboravili, ili je nikada nisu ni znali.

– Možda ih je kamion ostavio daleko od kuće i kriju se negde sasvim blizu, čekaju šest sati ujutru. Mora tako biti, zar ne misliš, Mama?

– Možda si u pravu, treba da verujemo da im se desilo nešto tome slično. Dođi da pojedemo nešto, pa da idemo na spavanje.

Ležemo bez večere. Kuća izgleda tako tužno, mračna i hladna. U spavaćoj sobi tatin krevet je prazan, Mama i ja ležimo u njenom i nastavljamo da plačemo. Šta drugo da radimo po ovoj hladnoći i bez jela? Treba verovati da će se rat ubrzo završiti i da će sve biti kao pre. Ali kako imati poverenja i u koga? U Boga? Ja se Boga bojim.

Zaspala sam, da bi se probudila na jastuku sasvim mokrom i u praznom krevetu. Možda su se vratili? Trčim u kuhinju, Mama je sama pred jednom velikom korpom, napunjenom svim namirnicama koje smo imali u kući. Kraj korpe je gomila tople odeće, pulovera, košulja, pokrivača i jedan veliki jastuk.

– Nemci su prebacili sve ljude u logor Topovske šupe. Treba da odnesemo našima toplu odeću i nešto za jelo – kaže mama ne gledajući me.

– U logor, ali zašto? Gde se nalaze Topovske šupe? Kako sve to znaš?

– Istakli su plakate na zidovima, gospodin Radić je došao da mi kaže. Čuo je od nekog prijatelja čiji je sused jedan Jevrej, da su sinoć Nemci došli na Kalemegdan gde su ljudi radili u skloništu, i za nekoliko minuta su ih strpali u kamione, govoreći im da će odsad živeti u logoru. Jedan čovek je ostao u dnu skloništa i posle policijskog časa skinuo je žutu traku i vratio se kući. I tad, ne znajući šta da radi i kuda da ide, rešio je da kaže Nemcima u logoru kako je radio sasvim u dnu skloništa i nije čuo njihovo naređenje da napusti posao i popne se u kamion. Jadenik, mislio je da se spasao, ali ubrzo je shvatio da će Nemci doći njegovoj kući da ga traže i nemajući gde da se krije sa porodicom, odlučio je da ode u logor. Na nesreću, niko im pobeći ne može.

– Daleko je taj logor.

– Daleko jeste, ali mi moramo da im odnesemo sve ovo.

Plaćem.

– Nemoj da plačeš, treba da budemo vrlo hrabre, još malo u Rusiji...

– Ali u Rusiji Nemci napreduju, dobiće rat.

– Nikada ne treba da misliš da će oni pobediti, obećaj mi! Oni će izgubiti rat i mi ćemo im platiti za sve zlo koje nam čine. Rusi ih puštaju da napreduju, to je njihova taktika. Počinje zima i Nemci neće moći da se oporave, nedostajace im municije i umreće od gladi i hladnoće. Treba da se držimo stoički, da ne pokažemo Aci i Tati tužna lica.

U mojim knjigama je pisalo da je stoicizam dobar za vojnike, ali sada je to bila još jedna istina od pre rata.

Znam da je mama u pravu i stidim se, ali kako da pokažem vedro lice kad nikada nisam bila ovoliko tužna?

Izlazimo iz kuće, još nije svanulo. Pada kiša. Pretovarene smo stvarima. Namah uviđam da nikad neću stići u logor sa svim onim što nosim. Čini mi se kao da će mi sve stvari, tako dragocene za Tatu i Acu, za koji minut ispasti iz ruku i valjati se u blatu. Najzad, to kažem mami. Ona se jedna zaustavlja, ne zna šta da radi.

– Treba, mila moja, da ih nosiš, jer ja ne mogu da ti pomognem. Misli na nešto drugo. Misli kako...

Stidim se same sebe, a tako mi je hladno. Moram da nosim sve to tati i Aci, a zašto onda izigravam maminu mazu? Rat je, treba da

budem snažna, ne smem da pokažem mami da ne mogu više.

Ali ona zna vrlo dobro kako se ja osećam, i sama se teško vuče, a ohrabruje me na svakom koraku.

S vremena na vreme prođu poneka kola. Mama zaustavlja jedna. Kočijaš nas gleda sa visine svog sedišta. Mama mu objašnjava situaciju, moli ga da nas uzme i da naplati koliko želi.

– Ne, zabranjeno nam je da primamo Jevreje, a zatim, ako vam je to toliko teško, zašto ste sve to ponele?

Kočijaš govori glasno, skoro viče. Neka druga kola se zaustavljaju, njihov kočijaš silazi da radi nešto oko konja i čeka odgovor „našeg“ kočijaša.

– Šta! Kako te nije sramota? Jedna sirota žena i devojčica, ti si veliki gad.

– Pa onda ih ti uzmi – odgovara ovaj.

– Sigurno da ću ih uzeti. Dođite, gospođo.

I pomaže nam da utovarimo u kola sve što smo ponele. U kolima je jedna cirada koja svakako služi za pokrivanje robe. Obavija nas njome da sakrije žutu zvezdu na maminom mantilu. Pokrivač je prljav i smrdi na konja, ali ja sam tako srećna što se dobro držim, što pomažem Mami i što mogu da se ugrejem.

– Eto, stižemo brže i sa svim stvarima. Možda je, posle svega, i Bog počeo ipak da nam pomaže.

– Kakva sramota to što čine ljudima. Nemci su se pokazali još u ratu četrnaeste, to je proklet narod. Budite hrabri, gospođo, oni će uskoro ostaviti svoje kosti u Rusiji, to je sigurno. Držite se dobro i ne očajavajte – govorio je kočijaš.

To mu nije bilo usput, ali nas je on doveo skoro pred logor. Kad je mama htela da mu plati, odbio je.

– Ljudi smo, zar ne? Ja se na koristim nesrećom drugih.

Nikada neću upoznati čoveka koji je toga dana vratio poverenje u ljude jednoj maloj devojčici, koja ga je bila izgubila. Bez njegove pomoći mi bismo morale da ostavimo deo stvari koje sam ja nosila i zbog toga bih bila tako nesrećna što sam toliko slaba i mala, kad se od mene očekuje da budem velika i jaka. Beogradski kočijaš me je naučio šta je to plemenitost duše, hrabrost i bratstvo.

Hodamo brže posle odmora. Što smo bliže cilju, broj jevrejskih žena i dece koji nose korpe i zavežljaje je sve veći.

Rat, beda Jevreja i koliko suza... Ovde, blizu logora, vidimo da smo svi u istom stanju, delimo istu sudbinu bez želje da krijemo osećanja. Ulica odzvanja plačom žena i dece, čiji se svet srušio.

Sećam se siromašnog predgrađa, praznih ulica i kuća sa zatvorenim kopcima. Ne znamo kuda da se uputimo i nemamo kod koga da se raspitamo. Idemo svi istim pravcem, koji se pokazuje dobrim.

Topovske šupe, bivše kraljevske štale, mesto okruženo visokim sivim zidovima nagrizenim vremenom, iza kojih su bili muževi, očevi, braća i sinovi hiljade žena i dece. Da bi se stiglo do ulaza, trebalo je sići, ili bolje reći skliznuti niz jednu dosta dugu stazu. Ogromna gomila počinje da čini red. Dugo čekanje na kiši i snegu. Nemci zabranjuju da se govori. Čuje se samo plač dece i šaputanje majki koje uzalud pokušavaju da ih učutkaju. Kakva zima, kakva tuga. Tamo, vrlo daleko pred nama, je jedan dugačak sto iza kojeg je desetak Nemaca. Iza njih, široka drvena vrata sa dva krila, visoka kao zid. A iza tih vrata su Tata i Aca. Prolaze sati. Čuju se glasovi koji izvikuju imena ljudi, čije žene čekaju napolju.

Pušta se stotinak osoba odjednom. Svako ima samo deset minuta da nađe očeve, muževe i sinove. Deset minuta da ih nađu među stotinu drugih, da im daju stvari, da ih zagrlje, da ih ohrabre i da budu ohrabrene. Mnogo ih je izlazilo, bez da vide svoje drage.

Mama i ja smo bile u panici. Šta ako ne nađemo naše? Mora biti da im je hladno i da su gladni. Ne, trebalo je verovati da ćemo ih naći. Govorila sam sebi da ako sto puta kažem da ćemo ih naći, da ćemo sigurno nabasati na njih čim se vrata otvore.

U međuvremenu, žene obmanute i očajne izlaze iz logora punih ruku i plačući mole poznanice da daju svojim muževima pakete, kako bi ih ovi mogli predati onim nesrećnicima koji nisu videli svoje žene i decu.

Već je podne, mi smo smrznute. Ledene suze teku nam niz lice i pričinjavaju bol.

Pred nama je skoro još dva sata čekanja da bismo videle svoje. Odjednom, pojavili su se trčeći dva mlada nemačka vojnika od kojih je svaki držao u jednoj ruci zemičku, a u drugoj bajonet. Smejali su se i vikali:

– Treba nam jevrejske krvi da umočimo zemičke.

Panika. Nema gde da se pobegne. Žene i deca su ustuknuvši pali na one iza sebe, na gomilu jedni preko drugih, jer je to bilo sve što su mogli da urade. Vojnici su prolazili i vraćali se, srećni što su uspeli da ih isprovociraju. Ova mora je trajala desetak minuta. Vojnici su otišli bez da su išta učinili, ali smo mi ustali pokriveni blatom, mokri i, ako je to uopšte bilo moguće, još bedniji. Mnogo prevrnutih korpi i slomljenih flaša, sva ta dragocena hrana izgubljena. Svaka žena je dala ponešto od svojih namirnica onima koji nisu imali više ništa. Sati su prolazili, nismo znali šta da radimo da bismo uspeli da uđemo u četiri, jer posle nas je čekao povratak kući peške, pre početka policijskog časa.

Za sebe nismo ponele ništa, ni za jelo ni za piće. Više puta mi je mama nudila da uzmem nešto od onoga iz korpe, ali sam uvek odbijala.

I eto nas, najzad, vrlo blizu stola. Nemci prazne korpe, izvrću kutije biskvita da „provere“ njihov sadržaj. Sa kakvom je mukom sve to bilo prikupljeno. Koliko će žena i dece ostati bez hrane danima, koliko je svaki komadić dragocen. Pred suznim pogledima, Nemci časkaju među sobom pleneći stvari, bacajući ih ili ih puštaju da padaju kao slučajno. Nije se smelo reagovati. Ako bi neka žena to i pomislila, oni bi prisvajali sve i poslali je kući ne dopustivši joj ni da uđe u logor.

Najzad smo pred stolom. Nemci govore između sebe. Iza zida se jasno čuje poziv. Tata i Aca nas sigurno već čekaju. Vojnik koji pretura po našoj korpi, otvara bocu mleka i prazni više od pola sadržaja, kako bi bio siguran da unutra nije vino, i oduzima kutije konzervi.

Pre no što nas puste da uđemo, grupišu nas pred onim vrlo visokim vratima koja se najzad otvaraju. Deset dragocenih minuta počinju da teku. Da li ćemo imati vremena da im postavimo pitanja i odgovorimo na njihova, uveriti ih da ne plaćemo, da smo hrabre? Histerična trka se odvija, punih ruku nesposobne smo da se držimo i ne izgubimo se. Čuje se plač dece koja traže svoje majke, glasovi ljudi i žena koji dozivaju svoje drage, svi svesni minuta koji prolaze. Ne treba pokazivati tužno lice, stežem zube toliko da ću ih slomiti, ali ovoga puta ne puštam suzu.

Evo naših ispred nas, njih koji su nas beznađežno tražili. Grlim Tatu vrlo, vrlo snažno, gledam ga, ali on nije isti! Njegova

kosa, koja je još juče bila mrka, postala je bela za jednu noć. Govori brzo, kaže nam kako ne treba da gubimo nadu jer ako ustuknemo, Nemci će pobediti. Govoreći, odbijao je da uzme korpu koju smo pokušale da im damo:

– Vi ćete ostati bez hrane.

– Matilda nam je donela sve za jelo za čitav mesec – laže mama.

Acine oči su crvene. Držimo ga za ruku, šapuće mi kako noću Nemci tuku one koji hrču i kako Tata nije spavao od straha da Aca ne hrče, kao često kod kuće. Aca takođe nije spavao iz straha da Tata ne zaspi, tako da su obojica proveli celu noć ne trepnuvši. Poseta je završena, Nemci urlaju: – Schnell raus – (brzo napolje) i guraju nas bez milosti prema već otvorenim vratima. Grlimo se, plaćemo, obećavamo da nećemo plakati, da ćemo biti hrabri, da ću terati Mamu da jede, da ću joj pomagati, otržemo se iz ruku koje nas miluju da bi nas gurale ruke onih čudovišta, napolje iz logora.

Zatvoreno je. Čekali smo više od osam sati za ovih nekoliko minuta, toliko tužnih. Pokušavam da shvatim šta ću još videti i čuti. Tako bih želela da plaćem, ali obećala sam Tati. Gledam Mamu, ona takođe zadržava suze. I onda s rukom u ruci, krećemo.

A samo pre nekoliko meseci imala sam svoje roditelje, brata i vrlo „značajno“ mesto u svojoj porodici. Bila sam maženo dete koje je imalo prava da plače, da se svađa, da diskutuje, da traži da mu nešto kupe i da se duri ako mu to ne učine. Išla sam u školu, imala svoje prijateljice. Pokušala sam da čitam knjige za koje mi je Tata govorio da nisu za moj uzrast.

– Čitaćeš ih kad budeš starija – govorila je Mama.

– Ali, kad ću ja biti velika? – pitala sam nestrpljivo.

I eto me, velike, a koliko bih bila srećna da opet budem mala! Postaću to na proleće, sigurna sam.

Ljuštim za nas šestoro dvanaest krompira. Brojim ih. Jedemo ih za ručak pržene uz meso, posle supe i pre kompotu. Treba još nešto manje od dva meseca, znam, moji će izdržati, ali samo tri krompira dnevno, to je tako malo!

Božić! Okićena jelka u jednom uglu sobe, blistaju svećice u svim bojama. Praznična atmosfera, puna topline. Napolju, kao i u mom srcu, 30 stepeni ispod nule. Dunav i Sava su pokriveni ledom. A u logoru na Sajmištu, šta rade da ostanu živi?

Nikakvih novosti. Aca se nije vratio. Čuli smo da su Nemci shvatili šta dečaci rade u vreme

njihovog odsustva. Pre povratka u logor naterali bi dečake da isprazne džepove i, ako bi otkrili hranu koju su od suseda skoro uvek dobijali, Nemci bi ih bičevali. Ostalo mi je samo da verujem da je Aca danas stigao u logor sa svim onim što je nosio u džepovima.

– Nemci prave racije noću, traže Jevreje koji se kriju.

– Ne smeš više da spavaš ovde, to će biti vrlo opasno za sve nas – kaže moj teča.

Svako predveče sam odlazila da provedem noć kod gospodina i gospođe Đukić. On je bio poznat slikar i živeo je sa svojom ženom u ulici gde moj teča ima prodavnicu rezervnih delova za automobile.

Uz jednu sumu novaca i drva za grejanje, koje sam im nosila svake večeri, prihvatili su da me čuvaju noću.

Svake večeri pre policijskog časa, kad je već skoro pala noć, napuštala sam tetkinu kuću vukući na malim sankama korpu drva. Ulice su bile mračne. Niko nije smeo da me vidi kako ulazim i izlazim iz kuće. Bilo mi je teško da dišem jer se vazduh ledio na mojim nozdrvama, a kaput nije vredeo ništa protiv vetra i snega. Trideset stepeni ispod nule, ljudi se nisu sećali takve zime. Da li je i Bog bio protiv nas?

Hodajući mislila sam na Mamu i Acu koji su trpeli istu hladnoću i smrzavali se na istom mrazu. Nekad sam išla sporije, da bih više patila.

– Dobro pokrij lice šalom, ostavi samo oči. Brzo hodaj, ne razgovaraj ni sa kim. Ako te otkriju sve će nas ubiti – govorila je moja tetka.

Uveče se nije reskiralo ništa. Ulice su bile prazne izuzev nekoliko prolaznika, užurbanih, koji se vraćaju kući. Gole glave, kose pokrivene snegom, ako je padao, stizala bih kod Đukića skoro paralisana od hladnoće.

– Zašto nisi stavila šal i kapu, razbolećeš se – govorila je Dana, slikareva žena.

A kako sam mogla da joj kažem da sam se tako susretala sa roditeljima, a oni tamo uvek žive napolju, uvek im je hladno i gladni su i ne mogu nikad da založe vatru.

U šest sati ujutru, lica dobro sakrivenog šalom, vukući sanke, očiju prikovanih za tlo, vraćala sam se kući. Malobrojni prolaznici, uvek užurbani, išli su, i nekad sam osećala njihove poglede. Oni su se možda, ponekad pitali, šta radi to dete na ulici, u tako rano jutro.

Nikada nisam izlazila u isti čas, iz straha da ne sretnem iste osobe i pobudim neke sumnje. Počela sam da se plašim ljudi.

– Ako te prepoznaju, ubiće nas sve – podsećala me je tetka svakoga dana.

Gospođa i gospodin Đukić bili su vrlo ljubazni. Ja sam bila njihov Božić-bata koji im donosi drva da se ogreju. Zato su me tako i zvali. Provodili su dane u krevetu, očekujući moj dolazak. Tek uveče, kada bi založili vatru u kuhinji i ugrijali ruke, slikar bi počinjao da radi. Često su pozivali susetku sa sprata da se i ona malo ugrije.

– To je stara gospođa – rekla je Dana. Kad je gospođa ušla, prepoznala sam u njoj direktorku moje škole. Bilo me je strah, ali sad je bilo kasno. Ona me nije prepoznala, ili se bar tako pravila. Na samom početku okupacije Tata je više puta odlazio kod nje, da bi mi dopustila da idem u školu. Odgovarala mu je da ne sme da prekrši nemačka naređenja i ako je neko prijavi, izgubiće svoje mesto. Sećam se da joj je Tata odgovorio da direktori i profesori ne moraju da se pokoravaju takvim naređenjima. Bilo je to vreme kad se Tata još osećao kao Jugosloven. Ubrzo smo shvatili da svi moramo da se pokoravamo nemačkim naredbama.

Predstavili su me direktorki.

– Rada je moja rođaka. Njeni roditelji rade noću, a da ne bi ostajala sama u kući, spava kod nas.

Rada, to sam bila ja. Da bih ponovo postala Reli, trebalo je da sačekam proleće.

Prve večeri mi je direktorka postavila nekoliko pitanja, a posle je potpuno prestala da se interesuje za mene.

Pričala je o događajima u gimnaziji, što sam željno slušala. Svaka njena reč donosila mi je novosti o divnom svetu kome više nisam pripadala i u koji, u ovom trenutku, ne mogu da uđem. Kroz dva meseca, kad me ona bude videla u školi, zajedno ćemo se smeјati tome.

Čini mi se da je to bilo dve nedelje kasnije, na početku februara, kada mi je tetka rekla da više ni u Beogradu ne mogu da ostanem. Susedi me poznaju, mogu da me sretnu i moje prisustvo u kući postaje suviše opasno. To je pitanje života i smrti.

– Rado, ti ćeš otići u Aranđelovac. To je selo poznato po svojoj mineralnoj vodi, gde su ljudi, u vreme mira, provodili leta. Ti razumeš, zar ne?

– Ako neće da plate, neka te vrate kući.

Ja pišem. Pismo je poslato jednim kamionetom koji svakoga dana putuje između Beograda i Aranđelovca. Čekam odgovor i on stiže. Treba da napustim Ivanu i selo prvog avgusta i vratim se u Beograd na označenu adresu. Vidim da je to adresa na kojoj je radnja moga teče: Dečanska ulica, centar grada. Treba da zvonim na vrata gospođe i gospodina Babovića. Nikada nisam poznavala ljude sa tim prezimenom.

Vrlo sam uznemirena, ali zadovoljna. Neću moći da izlazim iz stana, ali ću svakoga dana viđati moga teču, a često i tetku i moju sestru i braću od tetke, i nikada više neću morati da kradem.

Ivana izgleda tužna i kao prevarena. Morala je biti sigurna da će joj se platiti sve što zatraži. Da li žali što je to uradila? Da li je shvatila da moj položaj nije normalan i da li je htela to da iskoristi?

Pakujem kofer. Pozdravljam se sa grnčarom, mojim velikim i jedinim prijateljem, koji je, ne postavljajući pitanja, delio tanjire pasulja u trenucima i za njega najtežim. On pripada onoj vrsti ljudi koje, kad ih jednom upoznaš, nikada više ne zaboravljaš. Nije bio ni školovan ni pismen, ali je imao osobine čije sam vrednosti naučila da cenim i da se u najvećoj mogućoj meri ugledam na njih celoga života.

– Ti ćeš biti srećnija kod kuće, kraj tvoje Mame, čak iako je ona bolesna.

Grli me i oči su mu pune suza.

– Ti si jedna mala devojčica, vrlo hrabra i mudra.

Nije znao koliko mi je hrabrosti nedostajalo tog trenutka.

Gledam Ivanu sa kojom sam živela šest vrlo dugih meseci. Mnogo je volim, ali nije morala da zahteva više para. Da me je volela, ona to ne bi uradila. Žao mi je da je napustim.

Sa kartom u džepu haljine i koferom u ruci stižem na stanicu, gde jedan kamionet sa osam mesta čeka. Kažem Ivani do viđenja. Plačem, i ona takođe.

– Žalim što sam tražila povećanje, nisam mogla ni da zamislim da će oni odbiti da plate. Osećaću se tako sama bez tebe.

Da, u pravu je, i ja ću biti mnogo usamljenija bez nje.

Stižem. Ulazim u dvorište jedne velike zgrade. Na nekoliko koraka su staklena vrata i ime: Dragoslav Babović. Zvonim, razaznajem siluetu jedne žene kako silazi do vrata koja otvara. Jedna plava žena, malo deblja, sitnih očiju bez izraza, usana osmehnutih, uvodi me u stan. Izgled joj je tvrd.

– Uđi! Gde ti je kofer, dolaziš bez ičega? – pita.

Govorim joj svoju istinu.

– Treba otići i potražiti kofer.

– Mislim da ne jer ne bi moglo da se objasni zašto sam pobeгла.

Ona sleže ramenima i ja, samo prema izrazu njenog lica, shvatam da me smatra idiotom.

Idući ispred mene, vodi me u kuhinju, a odatle, desno, kroz vrlo uzana vrata, u ostavu. Otvarajući, zakačila je vratima dušek koji leži na podu, tako da su se vrata otvorila tek toliko da mogu da prođem. Desno od vrata je jedna mala polica sa nekoliko tegli pekmeza. Dugačak uzan prozor osvetljava sobu. Na zidu iza vrata je dosta eksera, „za tvoju odeću“.

Sa zatvorenim vratima imam samo četrdeset centimetara gde mogu da se uspravim. U osnovi, to je soba za nekoliko centimetara veća od dušeka na kojem ću spavati.

Malo kasnije stiže gospodin Babović. Širok osmeh osvetljava njegovo lice. On je visokog rasta, smeđ, crnih očiju sjajnih od ljubavnosti.

– Neće ti biti baš veselo u toj tvojoj rupi, ali rat je, on će proći i ti ćeš otići kući.

– Ona je ostavila svoj kofer u kamionetu – kaže Buca.

Ponavljam svoju priču.

– Razumem, možda si ti to dobro uradila. Razgovaraću sa Jovom, pa ćemo mi odlučiti.

On će razgovarati sa mojim tečom! Zašto moj teča nije došao da me vidi? Njegova radnja se nalazi na nekoliko metara od ulaznih vrata ove zgrade. Razočarana sam, dogodilo se i to da sam bez odeće i ništa mi od svega što sam imala neće biti nadoknađeno; haljine, džemperi, cipele i sve drugo što mi je Mama kupovala, a to mi naročito stvara bol. Jedine stvari koje su mi ostale od života „pre“, bile su izgubljene.

Gospodin Babović se vraća. Moj teča i tetka su izluđeni. Kako sam mogla da budem tako glupa da ostavim kofer? Morala sam da sačekam da se prijatelj mojih roditelja udalji, pa da odem i potražim ga. Sada je sve kasno. Možda moje ponašanje nije bilo normalno, a

opasno je da moj teča ode i potraži kofer kod šofera.

Sad nekako mislim da su moji teča i tetka gorko žalili što me nisu pustili da odem sa Mamom. Rat se nije završio kako su oni predvideli i sad ne znaju šta će sa mnom. Gospodin Babović radi kod mog teče i od straha da ne ostane bez posla, prihvatio je da me krije protiv svoje volje. Svi oni strahuju i u dnu duše osećam da nemam prava da živim jer moj život predstavlja žrtvu za sve. Ja sam neko ko ne može da iščezne, ali neko sa kim i sam dodir vodi pravo u smrt. Ne znam pod kojim uslovima me Babovići kriju, ali znam da je hleb, koji Buca mesi jednom nedeljno, od brašna koje moj teča kupuje na crnoj berzi.

Prema njihovoj priči, moj teča ima dovoljno sredstava i kod njih se normalno jede. Kod „nas“ se jede onoliko koliko je neophodno. Ja dobijam parče hleba za obrok, mnogo luka, ali više puta nedeljno krompir i paradajz, što ga Buca gaji kod prijatelja koji imaju malu baštu.

Zatvorena u svojoj ćeliji počinjem da razmišljam o teškoćama u mojoj situaciji...

David Albahari Životinjsko carstvo

(Čarobna knjiga, 2014.)

Piše: [Vladimir Arsenić](#) /izvod

Ovogodišnji novi Albaharijev roman, za novog izdavača Čarobnu knjigu, nosi prilično emblematičan naziv *Životinjsko carstvo* i premda nema prevelike veze sa legendarnim Krašovim čokoladicama, ima sa prošlošću u kojoj su te i takve čokoladice bile jedan od prvih slatkiša u dečjim životima, ali i sa još jednim, reklo bi se i važnijim imeniteljem zajedničke prošlosti – JNA. Jasno je da se ta institucija početkom devedesetih srozala do genocidnosti, ali u vremenu o kojem Albaharijev narativ govori,

ona je bila, nije malo reći, svetinja. Nasuprot njoj u *Životinjskom carstvu* stoji još jedan mitski hronotop – Studentske demonstracije 1968. godine. Srećom po svoje krhko mentalno zdravlje, JNA nisam služio, pa sam u tim i takvim kafanskim pričama inferioran. Isti slučaj je i sa pričama iz '68. Prekasno sam se rodio. Međutim, Albahari ne bi bio veliki pisac da od onoga što deluje kao prepreka, nije napravio prednost i zaista je *Životinjsko carstvo* jedan od njegovih boljih romana u poslednjih dvadesetak godina.

Luksuzna monografija

EUGEN VERBER

GLUMAC, PREVODILAC, JUDAISTA

O najvećem judaisti sa naših prostora i cenjenom prevodiocu sa hebrejskog, aramejskog, jidiša i drugih jezika sa međunarodnom reputacijom. Bio je učesnik mnogobrojnih kongresa hebraista i judaista u svetu, prevodilac poznatih knjiga TALMUD, SARAJEVSKA HAGADA, KUMRANSKI RUKOPISI, KABALA I NJENA SIMBOLIKA, JEVREJSKE NARODNE BAJKE, UVOD U JEVREJSKU VERU, BIBLIJSKE PRIČE, DIBUK, SEDAM KČERI BEZ MIRAZA, KRŠĆANSTVO PRIJE KRISTA i mnogih drugih.

Promocija knjige je održana u Pozorištu na Terazijama

Knjiga ima više poglavlja: Pozorišna karijera (Vojvođansko narodno pozorište, Narodno pozorište Sarajevo, Banja Luka, Niš i Beogradsko dramsko pozorište) Poštovan i uvaženi prevodilac, Priznanja i društvene aktivnosti, Rekli su o Verberu (David Albahari, Filip David, Jovan Ćirilov, Puriša

Đorđević, Čedomir Mirković, Renata Ulmanski, Milan Mihailović Caci, Ljubiša Samardžić, Milena Dravić, Žiža Stojanović, Aca Singer, Milica Mihailović, Krinka Vidaković-Petrov, Miroslav Grinvald, Davor Salom, Miroslava Smiljanić-Spasić, Jichak David, Daniel, Jovan i Andreja Verber, Branko Lustig, Aleksandar Tišma, Planinka Kovačević, Ratko Adamović ...) Spisak svih pozorišnih i filmskih i radio uloga, Originalni objavljeni tekstovi Eugena Verbera: O jeziku, pismu i knjizi Jevreja, Jevreji na Balkanu, Stara hebrejska književnost, Anđeli, Knjige Makabejaca, Zapadni zid u Jerusalimu, Pravednik u jevrejskom predanju, Književnost na ladinu, jidišu i hebrejskom jeziku, Mesijanstvo u jevrejstvu, Od Satana do Sotone i Šejtana, Jevrejska religija i mistika i drugi. Selektivna bibliografija. Recenzent knjige je književnik Filip David.

Autori ove knjige poznati su čitalačkoj publici po zajedničkom profesionalnom radu koji traje skoro tri decenije. Oboje su iz Beograda gde žive i rade. Mirjana Belić-Koročkin-Davidović je ceo radni vek bila novinar u „Politici“ najvećoj novinskoj kući na Balkanu. Radivoje Davidović osim u novinarstvu poznat je i po svom istraživačkom radu u publicistici.

Odlomak iz monografije Mirjane Belić-Koročkin-Davidović i Radivoja Davidovića
Kontakt: bekoda@sbb.rs

ZAPADNI ZID U JERUSALIMU

Putnik namernik treba da stane na bilo koji od tri vrha Maslinove gore (hebrejski *har hazejtim*) koji su visoki preko osam stotina metara, da podesi svoj pohod tako da padne u kasne popodnevne časove kad tačno kao po satu počinje vetrić da čarlija i razblažuje dnevnu žegu. Da okrene leđa istoku, da tog puta prenebegne uživanje u pogledu na surovu Judejsku pustinju (*Midbar J'huda*) na stenovite žute i sive obronke koje već lako obliva plavilo predvečerja u čijim se ljubičastim maglinama gubi delić reke Jordana. Nek napusti nadu da će ugledati srebrnu traku pred utokom u veliko slano jezero varljivo modre boje koje znamo pod imenom Mrtvo more. Nek se obrati svojim pogledom zapadu, ka gradu koji leži ispod njegovih nogu i neka ne gleda zalazak sunca, već brda i doline, kamene zgrade

stare i nove, koje počinju da se kupaju u mlazevima svih i najtananih preliva zlatne boje. Naučnik zemljopisac će mu možda objasniti da je ta prelepa igra svetlosti i boja posledica prelamanja zrakova sunca koje prividno zalazi u dubine Sredozemnog mora, da zraci putujući do nas prolaze kroz slojeve vazduha različitog stepena zagrejanosti i još mnogo toga što je sasvim sigurno tačno. A putnik će sve to, vrlo verovatno, jedva slušati, stajajući i sam pozlaćen iznad zlatnoga grada i shvatiće možda neki od onih nadrazumskih razloga zbog kojih se oko tih hiljadama godina vode borbe, zašto su se tu rađale legende i kâže i verovanja u čuda. Zašto se iz toga grada širila reč koja će uticati na nastajanje tri velike jednobožačke vere. A kada se zlatni prelivi pretoče u plavetnilo večeri, kad nad njima i nad gradom pukne pogled na duboku kapu nebesku u kojoj će se silno zlato rasprsnuti u bezbroj sjajnih zvezda, nek siđe. Bilo kojom stazom – kroz vekovno jevrejsko groblje, ili kroz Getsemanski vrt (*Gat šemanim* – Muljača za maslinovo ulje) toliko presudan za nastanak hrišćanstva – u Kidronsku dolinu. Iz te kraške vododerine nek uzađe prema zidinama kojom stazom ili modernom asfaltnom trakom pravo u istoriju. Zastane li ponekad da se odmori čuće zvižduk i fijukanje vetra, oslušnuće kako se kretanje vazduha kroz isušena korita potoka, kroz čudesne oblike krečnjaka, kroz grane maslina, čempresa i smokava, kroz uske uličice udubljenja na prastarim zidovima, pretvara u tajanstvene zvuke koje nijedna ljudskom rukom izdijeljena dvojica ne može stvoriti. O toj je svirci do tada mogao da čita u knjigama biblijskih proroka, i sad će se sam naći pod zidinama grada pod očaravajućim zvezdanim nebom, šumoriće nad njim iglice pokoje krošnje jerusalimskog bora, jer on, eto, već korača gradom u kojem svaka uličica, svaki kamen, pa i retki oblutak govore o povesti. Ako krene levo, pored spomenika za koje se tvrdi da su grobovi Avšaloma (*Avesalom*) sina kralja Davida ili faraonove kćeri koja je bila udata za mudrog kralja Š'lomoa (*Solomona*) u zidinama će naići na veliki ulaz, skrenuće desno i naći će se na prostranom trgu. Tu će se vetar već pretvoriti u lahor a umesto njegovih zvukova začuće ljudske glasove tiha jecanja, zanesene vapaje i brborenja pred visokim zidom od devet redova tesanih kamenih blokova. Naš se putnik sada nalazi pred najvećom svetinjom Jevreja, pred

ostatkom velikog hrama, tačnije rečeno pred zapadnim zidom (*Kotel maaravi*). Zbog toga što su Jevreji pred ovim kamenim gromadama vekovima (kad im je to bilo dozvoljeno) oplakivali razaranje svoje države i svetišta, svoj rasap po svetu izvan svoje domovine, drugi su narodi ovaj spomenik nazvali Zid plača (*Wailing wall*, *Klagemauer*, *Le mûr des Lammentations*, *Siratófal*, *Il Muro del pianto* i sl.). Strogo odvojeni muškarci od žena, svako u svom ritmu i na svoj način, pred tim zidom i danas plaču svoje leleke i tužbalice, guraju u šupljine zapise sa tajnim željama koje bi trebalo da im se ispune, ili samo dodiruju kamenje sa praznora. Pobožni Jevreji se najradije tu mole ako su u Jerusalimu.

O Jerusalimu je mnogo pisano. U Talmudu, na primer:

„Deset mera lepote se spustilo na svet, devet uze Jerusalim, a jedan sav ostali svet...“ a zatim i „Ko nije video Jerusalim u sjaju njegovom, taj lepa grada nikada nije video...“

Jerusalim se spominje u mnogim drevnim izvorima, u njima ima više imena, ali se ovo koje mi danas znamo (na hebrejskom *Jerušalajim*) u nekim egipatskim zapisima (iz XIX – XVII veka pre naše ere) čita kao *Rušalimum*, u pismima iz Tel. el – Amarne (XIV vek pre naše ere) kao *Urusalim*, dok je najstariji zapisani hebrejski obilak *Jerušalem* što verovatno znači („grad kojega je osnovao Bog Šalem“ (*Post.* 14, 18 i *Ps* 76,3). Donedavna se smatralo da je naziv Jevus, Jebus ime ovog grada (Jevusej i slično) a savremena nauka drži da je to ipak naziv boga koga su stanovnici poštovali u vreme osvajanja kralja Davida. Prema biblijskim zapisima, naime David je od nekog Araune (*Orna*) kupio gumno na kojem je sagradio svetište svom Gospodu, umesto dotadašnjeg pokretnog, koje se u šatoru prenosilo od izlaska iz egipatskog ropstva. Uz sva ova imena treba dodati i to da su i Arapi u vreme dolaska u ove prostore dali gradu prikladna imena. Jedno je bilo *beit el makdas* – svetište, hram, a drugo veoma kratko a utoliko snažnije *el kuds* – sveti. Ovaj kratki naziv služi i danas u arapskom jeziku za obeležavanje grada koji je svetinja triju vera.

Araunino gumno iako nije najviše mesto u bližoj okolini, određeno je za Davidovo privremeno svetište, jer kralju psalmopiscu po predanju nije bilo dato da podigne zidani hram. Gumno se nalazi u središtu dveju vododelnica, izdiže se iznad doline zvane – *Gej ben Hinom* – Gasinova Hinomovih sa zapadne strane duboke vododerine potoka Kidrona s istočne strane. Na jug, između ovih udubina se proteže prostor na kojem je David podigao svoj grad, po njemu je i nazvan *ir David* – Davidov grad. U taj grad i tvrđavu zvanu Cion (Sion) David je ojačavši svoju vlast, preneo svoje sedište i presto iz Hevrona. Povesti iz prastarih predanja nam svedoče o tome da je to Araunino gumno bilo od davnina posvećeno mesto na kojem su se prinosile žrtve. I sama kupovina je, prema biblijskom zapisu, usledila na božji zahtev. Premda je kratak izveštaj zagonetan, treba se setiti da je po njemu Melhicedek kralj *Šalema*, na tom mestu izneo hleb ispred Avrama, da ga je, kao sveštenik Boga svevišnjega, blagoslovio (Post 14-18-20). Po daljem predanju na tom mestu je Avram sagradio žrtvenik na kojem je čak i svog sina Jichaka (Isaka) hteo da prinese na dar božanstvu... Kako predanje tako i starozavetno štivo govori o želji da se svetost ovog po svom položaju impresivnog mesta istakne i još više naglasi. Jačanje kraljeve vlasti, naročito u vreme vladavine Davidovog sina mudrog Š'lomoa (Solomona) bilo je podupirano velikim građevinama. Blistavi carski dvor zahtevao je još veličanstveniji hram svetište jednog Boga koga služi jedini kralj. Ako u narodu nije bilo graditelja tesara i drugih rukodelaca, bilo ih je u susednim prijateljskim državama. Zidari i drvodelje su uskoro počeli stizati iz Tira, iz neposredne blizine, iz mnogih feničanskih državnica, zajedno sa kraljevskim darovima malih vladalaca, koji hteli to ili ne, nisu slali samo ljude i građu već i plemenito zlato i srebro, sve u nameri da moćnog suseda pridobiju za saveznika, a po potrebi i zaštitnika. Posle dvadesetogodišnjeg zidanja, završena je izgradnja prvog Hrama koji će pod tim imenom i ući u jevrejsku svetu povest, a razdoblje postojanja tog veličanstvenog svetišta će se nazvati vreme Prvog hrama. Početak toga doba je sredina X veka pre našeg računanja vremena. Raskol među naslednicima velikog kralja i podela na dve države, J'hudu i Jizrael (Judeja i Izrael) imao je upravo suprotan uticaj na središnje svetište

Brdo Morija, kako je, između ostalog, nazivana uzvišica (preko sedam stotina metara nadmorske visine) kasnije samo Brdo Hrama (*har habajit*) ili simbolično Cion, nije bilo dovoljno prostrano za izgradnju. Već su prvi graditelji, po nalogu mudrog kralja, a na teret naroda koji je plaćao te velike spomenike, širili površje podziđujući padine u kose kamenim gromadama čije bi prenošenje predstavljalo problem i za današnje graditelje. Osim toga, dvor i Hram su predstavljali celinu, pa je i bezbednost nalagala da se svetište opaše zidinama koje su se i arhitektonski uklapale u građevinu, raskošnu prema zapisima savremenika, a golemu i prema onome što nam kazuju arheološka iskopavanja. Kraljevi J'hude su ne obraćajući pažnju na unutrašnje privredne i političke teškoće, ili možda upravo zbog toga, nastojali da Solomonovo veliko neimarsko delo još više ukrase i uvećaju, da spoljnjem sjaju dodaju još više, a da površinu nekadašnjeg Arauninog gumna još prošire ne toliko na zapad koliko na sever i istok, prema dolini Kidrona. Jedino je svetinja nad svetinjama (*kodeš hakodašim*) središnje svetište Hrama, u koje je samo jedanput godišnje ulazio veliki sveštenik, ostajalo veličanstveno u svojoj jednostavnosti bez ukrasa, u svojoj tajansvenosti za koju su vezane mnoge kâže. Tamo je, po jevrejskom predanju, obitavala Sveprisutnost (*Š'hina*) kako su Jevreji, među drugim zamenicama njegovog imena, nazivali Boga čije ime nisu smeli da izgovore. Utvrda Jerusalima se širila, kraljevi više nisu bili sigurni ni od neprijatelja iznutra a ni od spoljnih osvajački raspoloženih suseda. Sve te kamene zidine ipak nisu pomogle kada je 586. godine pre nove ere vojska Navukodonosora (*ilu Navu kudri usur*) moćnog vavilonskog vladara, razorila i Hram i utvrđeni grad. Navukodonosor je odveo u sužanjstvo u Vavilon deo plemstva kralja i njegovu porodicu, a i znatan deo stanovništva. U to vreme prvog raseljavanja Jerusalim, Cion, hram, postaju središta misli, simboli čežnje za domovinom, za slobodom i samostalnošću. U izgnanstvu su stvoreni čežnjivi stihovi *Ako te zaboravim Jeruslime, neka mi usahne desnica* (Ps 137) i niz pesama koje će se u kasnijim

dugim vekovima lutanja i stradanja samo bogatiti, a predanje sećanja na domovinu postajati i sastavni deo svakodnevnih molitava i obreda, što će se na kraju sažeti i u jednu veoma poznatu rečenicu – obrazac izgovaranu vekovima: *Dogodine u Jerusalimu.*

Novo doba nastaje posle dozvole persijskog cara Kira (538. godine pre nove ere) da se Jevreji vrate u svoju zemlju i da obnove svoje središnje svetište. Dolaskom Zerubavela (Zorovavelj) unuka poslednjeg judejskog kralja Jojahina koga je Darije I postavio za namesnika u vazalnoj teokratskoj državi Jehud, počinje obnova hrama u Jerusalimu i doba persijske prevlasti, kao prelaznog vremena ka nailazećem helenizmu. Zerubavel je na osnovama Solomonovog svetišta podigao novo koje se nije po mnogome razlikovalo od Prvog hrama. Nastalo je vreme mirnog razvoja i lečenja rana, počelo je vreme Drugog hrama. U tom je vremenu Hram konačno postao središte narodnosnih stremljenja i simbol jedinstva, državnosti i slobode. Tako se mogu i shvatiti pobune koje su dizane protiv moćnih imperija, protiv helenističkih osvajanja, a pogotovo vrhunac tih ustanaka u II veku pre nove ere pod vođstvom Makabejaca, osnivača dinastije Hašmonejaca. Irod I je 20. godina pre nove ere započeo izgradnju novoga Hrama, veličanstvenijeg od staroga, ali na istom mestu na kojem je bio i dotadašnji. Irod je u svom graditeljskom zamahu nadmašio sve svoje prethodnike koji su širili svetište i zidine oko grada. On je izgradio raskošan hram podižući sebi spomenik, ali i želeći da se dodvori narodu koji ga kao stranca nije prihvatio, Brdo hrama je proširio potpornim zidinama, a osnažio je i odbrambenu sposobnost grada. Nastojeći da ostane u istoriji kao neimar lepih građevina, hram je ukrasio do neverovatnih granica, te su savremenici o Irodovim građevinama govorili u hvalospevima. Pa ipak, u jevrejskoj istoriji je Irodovo zdanje ostalo pod nazivom Drugi hram.

Rimske legije Tita Vespazijana 70. razaraju grad, ruše velelepni Hram. Najveća građevinska celina koju vojnici Desete legije nisu srušili do temelja bio je deo zapadnog potpornog zida ispod površi na kojoj se Hram uzdizao. Kao što je jevrejska vera zabranjivala pripadnicima drugih vera i naroda pristup u svetište, tako su posle

sloma državnosti i početka hiljadugodišnjeg velikog *galuta* dijaspore, talmudski učitelji zabranili Jevrejima pristup na tlo ruševina, jer je trebalo očekivati Spasitelja, Mesiju, koji će ih dovesti iz prognanstva i božjom pomoću izgraditi ponovo Hram. Jedino je taj Zapadni zid – *Kotg'l maaravi* ostao kao simbol oko kojeg su se Jevreji domoroci i hodočasnici iz dijaspore okupljali da se mole, da očekuju spasenje i povratak nekadašnje narodnosne samostalnosti...A na ruševinama su novi došljaci podizali svoje građevine, spomenike svoje moći, znanja i misli. Rimljani, zatim Vizantijci, za njima Arapi, krstaši, ponovo Arapi, zatim vekovima okupacija Otomanskog carstva...

...Iako mnogi ime mesta Jerusalima tumače kao grad mira (hebrejski, grad – *ir-mir šalom*) još je veći broj ljudi i sila koji odavno nastoje da u tom gradu, izvoristu vera koje propovedaju mir i ljubav, mira ne bude ...A te zidine i ljudi koji žive među njima, zaslužili su i ljubav i mir...

Odlomak iz monografije Mirjane Belić-Koročkin-Davidović i Radivoja Davidovića „Eugen Verber, glumac, prevodilac, judaista...” (Čigoja štampa, Beograd, 2014). Kontakt: bekoda@sbb.rs

Eugen „Moše“

Verber (Subotica, 25.januar 1923 - Beograd, 1. januar1995)

MOST

Bilten Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu

VANREDNI BROJ – DODATAK

JANUAR 2015.

MEĐUNARODNI DAN HOLOKAUSTA

Iz stranih medija

Godine 2005. Ujedinjene nacije su proglasile 27. januar za Međunarodni dan Holokausta. Tog dana je 1945. godine Crvena armija oslobodila preostale logoraše u logoru smrti Aušvic-Birkenau. U ovom dodatku daćemo kraći prikaz obeležavanja pomena u republikama bivše Jugoslavije. Za razliku od nas u Izraelu, ovo je značajan datum za sve Jevreje sveta.

SLOVENIJA

Širom Slovenije ove godine je svečano i radno obeležen Dan Holokausta. Kako je to obeleženo u Mariboru videćete kroz dva priloga koje vam prezentujemo.

Fotografije J.Rakita

NAUČNI SIMPOZIJUM U MARIBORU

U okviru obeležavanja Dana sećanja na žrtve Holokausta, Univerzitetska biblioteka iz Maribora organizovala je naučni skup „Svake godine jedno ime – Marko Rosner“. Nakon pozdravnog govora g. Petera Japelja izaslanika državne sekretarke Dragoljube Benčine iz Ministarstva spoljnih poslova Republike Slovenije, priliku da se obrati prisutnima i učesnicima simpozijuma imao je i predsednik Jevrejske opštine Zemun, Nenad Fogel. Njegovo obraćanje pročitala je i na slovenačkom autorka prevoda diplomirana profesorka slovenačkog Tamara Poletan.

Na simpozijumu su uzeli učešće eminentni istoričari Boris Hajdinjak, Roman Mirnik, dr Marjan Toš, Anna Maria Gruenfelder, Mag. Renato Podbersič i dr Vera Klopčič.

Nenad Fogel, predsednik JOZ, ukazao je na probleme anti-semitizma u Srbiji i svetu. „Srbija bi se danas mogla opisati kao sredina u kojoj nema mnogo antisemitskih ispada, ali u kojoj se povremeno javno iskazuje netrpeljivost prema Jevrejima.“

Posle završetka radnog dela simpozijuma u holu Univerzitetske biblioteke otvorena je izložba plakata „Putovanje po Holokaustu“, posvećena sećanju na Holokaust. Izložbu je realizovala dr Vlasta Stavbar, šefica odeljenja Univerzitetske biblioteke, a prisutnima je izložbu predstavila direktorka dr Zdenka Petermanec. Nerezidencijalni ambasador Izraela u Sloveniji Nj.E. Šmuel Meir svečano je otvorio izložbu.

Predsednik Jevrejske opštine Zemun Nenad Fogel uručio je tom prilikom ambasadoru knjige koje je na engleskom objavila Jevrejska opština Zemun: Pravednici iz Srbije i Hronika Jevrejske zajednice u Zemunu. Zbog radnih obaveza, ambasador Meir je u pratnji direktorke Sinagoge Marjetke Bedrač, pre zvaničnog otvaranja, obišao postavku Putujuće izložbe o dobrim ljudima.

Simpozijum je održan pod pokroviteljstvom Ministarstva spoljnih poslova Republike Slovenije i Međunarodne unije za sećanje na Holokaust - IHRA.

SINAGOGA MARIBOR

Postavkom **Putujuće izložbe o dobrim ljudima** Jevrejske opštine Zemun, Centar jevrejskog kulturnog nasleđa Sinagoga Maribor obeležila je 27. januar, Međunarodni dan sećanja na žrtve Holokausta.

Svečanom otvaranju prisustvovali su predstavnici Judovske skupnosti Slovenije, dr Igor Vojtic, zamenik državnog sekretara za spoljne poslove Slovenije Peter Japelj, ambasador Švajcarske u Sloveniji Pierre – Yves Fux, zamenik ambasadora Nemačke u Sloveniji dr Jakob Haselhuber, drugi sekretar ambasade Srbije u Sloveniji Milica Pavlović, predsednik Jevrejske opštine Zemun Nenad Fogel i brojni ugledni građani Maribora. Goste je u ime premijera Slovenije dr Mire Cerara pozdravio specijalni izaslanik državni sekretar Tadej Slapnik. Sudbine opisane na panoima izložbe „važna su upozorenja da se takvi užasi nikada više ne ponove“ istakao je gospodin Slapnik.

U predstavljanju izložbe, koje kao koautor Nenad Fogel potpisuje sa svojim bratom Milanom Fogelom, upoznao je publiku sa motivima koji su ih rukovodili da se posvete stalnom podsećanju na hrabre ljude koji su za vreme Holokausta spasavali Jevreje. Hrabrost građana Jugoslavije, svih nacionalnosti, koji su svesno rizikovali svoje živote, ali i živote svojih porodica, kako bi spasavali njima često nepoznate osobe jevrejskog porekla, bez ikakve naknade, ostavili su u nama, deci spasenih Jevreja, večnu zahvalnost. Nažalost, danas se mnogi odriču njihove hrabrosti, i umesto da ih veličaju, oni su se okrenuli veličanju onih koji su progonili Jevreje tokom Drugog svetskog rata na teritoriji Jugoslavije. Zbog toga je u svom obraćanju Nenad Fogel apelovao na "dede i babe da unucima govore istinu".

Program koji je Sinagoga Maribor pripremila pokazao je da su deca ta koja će prenesti sećanja na hrabrost Pravednika među narodima, priznanje koje dodeljuje Izraelski muzej Jad Vašem nejevrejima koji su spasavali Jevreje tokom Holokausta. U prigodnom programu nastupili su učenici Osnovne škole Draga Kobala iz Maribora pod mentorstvom Marjetke Berlič i učenici Prve gimnazije Maribor pod mentorstvom Polone Meke Ožinger. Kompletan program je osmislila i realizovala direktorica Sinagoge Marjetka Bedrač.

<http://www.lokalec.si/novice/v-mb-sinagogi-o-dobrih-ljudeh/>

SRBIJA

Predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, uz vojne i državne počasti položio je venac na Starom sajmištu povodom obeležavanja 27. januara - Međunarodnog dana sećanja na žrtve Holokausta.

Tom prilikom on je rekao da Srbija nikada neće zaboraviti zločine nad svojim i prijateljskim jevrejskim narodom.

"Staro sajmište, na kome se sada nalazimo, jedno je od stratišta koje nas podseća i na tragične sudbine nedužnih ljudi koje nisu zabeležene, jer su zauvek ućutkana usta stradalnika. Da li postoje reči koje mogu da dočaraju patnje, da li možemo da dokučimo ono što se odvijalo pred očima žrtava i njihovih krvnika?", upitao je predsednik Srbije.

Podsetio je i da je u Drugom svetskom ratu, "zbog koga ćemo se ovde okupljati dok traje Srbija, utisnut pečat ogoljenog zla", istakavši da je u tom ratu stradalo više od 55 miliona ljudi, "a jedan narod je bio pred istrebljenjem".

"Zašto baš oni? Možda je opasna posebnost te manjine bila u tome što je ona bila previše

zastupljena u prestižnim profesijama, posebno u oblasti umetnosti, finansija i nauke", rekao je Nikolić.

Istina je da su Jevreji ostavili trag u svim zemljama u kojima su živeli, ali gospodin predsednik, za koga verujemo da nije anti-semita, ponavlja stereotip o bogatim Jevrejima, s obzirom na poslove kojima su se bavili, ali se istovremeno zaboravlja da je većina Jevreja bila siromašna ili je pripadala srednjoj klasi. Istina je, takođe, da su Jevreji, pre nego što su bili ubijeni, opljačkani, prvo u nacističkoj Nemačkoj, a onda i u Srbiji i svim drugim okupiranim državama gde su se nalazili.

Ambasador Izraela u Beogradu Josef Levi izrazio je zahvalnost i divljenje prema načinu na koji politička Srbija poštuje uspomenu na žrtve Holokausta, ali je primetio da poglavlje jevrejskog Holokausta u Srbiji nije poznato mnogim građanima.

"Veoma cenim lično učešće tolikih istaknutih srpskih političara u stvaranju arhitekture sećanja. To je važno i za Srbiju i za nas", rekao je ambasador Izraela.

Liga socijaldemokrata Vojvodine -LSV: Posvetiti školski čas sećanju na žrtve "Kada se sagleda koliko je mržnje i danas među raznim nacističkim i fašističkim grupama, u raznim grafitima, ali i na društvenim mrežama, jasnije je nego ikada da je takav školski čas ili odlazak u muzej više nego potreban", naveo je u saopštenju za javnost pokrajinski poslanik te stranke Aleksandar Marton.

BOSNA I HERCEGOVINA

Jevreji širom Bosne i Hercegovine polaganjem vijenaca, molitvom i govorom obilježili su Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta u kojem je u Drugom svjetskom ratu stradalo oko šest miliona Jevreja.

Predsjednik Jevrejske zajednice BiH, Jakob Finci, podsjetio je za Dnevni avaz da je Holokaust, od ukupno 14.000 Jevreja koliko ih je bilo u BiH 1941. godine, preživjelo njih svega 2.000.

Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta obilježen je i u **Banjoj Luci**. Predsjednik Jevrejske zajednice u Banjoj Luci, Arie Livne istakao je da žrtve Holokausta ne smiju biti zaboravljene.

-Veliki je problem što se fašizam ponovo javlja u cijeloj Evropi. Zbog toga moramo

učiniti sve da se Holokaust više nikada ne ponovi, rekao je Livne novinarima. Podsjetio je da mu je kompletna porodica ubijena u Drugom svjetskom ratu.

Podsećanje pored spomenika u Banja Luci

MOSTAR

U povodu Međunarodnog dana holokausta Ljubo Bešlić, gradonačelnik Grada Mostara, glavna savjetnica Radmila Komadina i načelnici Odjela Predrag Šupljeglav, Božo Čorić i Izet Šahović položili su danas u ime Grada Mostara vijenac na Židovskom groblju «Sutina».

TUZLA

Povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta delegacija Grada Tuzla položila je cvijeće na spomenik SUZA.

– Ovdje je nekada bila željeznička stanica i ovo je mjesto, nažalost, poznato da su odavde odvođeni naši sugrađani, posebno Jevreji i oni koji tada nisu prihvatili ideologiju koja je bila na snazi. Ovaj datum obilježavamo svake godine i tome zaista pridajemo dužnu pažnju. Želimo da odamo počast svima koji su stradali – kazao je Jozo Nišandžić, predsjedavajući Gradskog vijeća Tuzla.

– S ovog mjesta su odvođeni u logore smrti iz kojih se velika većina nikada nije ni vratila. Više od tri stotine, ovdje se vratilo svega njih 16-ak, a onda su se tokom godina ostali preživjeli vraćali, tako da sada Jevrejska opština broji 126 članova. Presretni smo činjenicom da su to sve nacionalno miješani brakovi, ali sam ovaj čin i tada i sada izgleda da nikome nije bio pouka jer svjedoci smo da se genocid i ubistva dešavaju i, nažalost, dešavat će se i dalje – rekla je Marina Rajner, predsjednica Jevrejske opštine.

HRVATSKA

Širom Republike Hrvatske, na prigodnim manifestacijama, obeležen je Međunarodni dan Holokausta.

Rijeka - Pomoćnik ministra branitelja i predstavnik inicijative "Ja ne mrzim" Bojan Glavašević rekao je u utorak na konferenciji za novinare održanoj na Trsatskoj gradini u Rijeci u povodu Dana sjećanja na Holokaust kako je važno poslati poruku da se Holokaust nije dogodio preko noći, nego nakon mjeseci i godina netolerancije i govora mržnje, kojeg i danas ima u našem društvu.

Glavašević je rekao da je u Drugome svjetskom ratu bilo pojedinaca koji su vlastitom odlukom i činjenjem pokazali kako se može boriti protiv mržnje te su proglašeni pravednicima među narodima, a i danas bi trebali biti uzor. („Slobodna Dalmacija“)

Šibenik - Međunarodnom danu sjećanja na žrtve holokausta pridružili su se i učenici šibenske Medicinske i kemijske škole koji su program obilježavanja podijelili sa šibenskim medijima.

Javni čas u Šibeniku

Šibenskim srednjoškolicima predavanje na temu 'Auschwitz – Povijest jednog zločina' održao je profesor Krešimir Škugor.

-Bilo je riječi o nacističkoj antisemitskoj ideologiji, planu 'konačnog rješenja' i o koncentracionom logoru Auschwitzu kao mjestu najstrašnijeg zločina u ljudskoj povijesti – holokausta – pišu sudionici Međunarodnog dana sjećanja koji nisu dopustili da današnji datum u Šibeniku prođe nezapaženo.

Đakovo - Povodom Dana sjećanja na Holokaust, te Svjetskog dana vjerskih sloboda u Osnovnoj školi "Vladimir Nazor" danas se provodi projekt pod nazivom

"Tolerancija". Cilj je kroz izradu i prezentaciju plakata i prikazivanje filmova učenicima osvijestiti tragediju holokausta, te im pokazati koliko je važno biti tolerantan prema pripadnicima različitih vjera i nacionalnosti. U projekt su uključeni učenici od 5. do 8. razreda koji će sa svojim razrednicima porazgovarati o temi i evaluaciji projekta. („Radio Đakovo“)

Priopćenje Ministarstva vanjskih i europskih poslova

Na današnji dan prije sedamdeset godina, 27. siječnja, oslobođen je nacistički koncentracijski logor Auschwitz-Birkenau. Na današnji dan obilježavamo Međunarodni dan sjećanja na Holokaust, dan kada se sjećamo i odajemo pijetet svim žrtvama nacističkih zločina, žrtvama koje su ubijene samo zato što su bili druge nacije i vjere, zato što su bili Židovi. Komemorirajući njihovu žrtvu i patnju, izražavamo spremnost na zajedničku borbu protiv svih oblika antisemitizma, rasizma, diskriminacije, netolerancije i vjerske nesnošljivosti prema drugima i drugačijima.

Hrvatska je članica Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust te aktivno radi na edukaciji, istraživanju i komemoraciji Holokausta u cilju da se takvo zlo ne ponovi više nigdje i nikada.

MAKEDONIJA

U republici Makedoniji godinama se obeležava Dan Holokausta u martu mesecu, kada je 1943. godine skoro celokupna jevrejska populacija, oko 7.200 Jevreja, deportovana u Treblinku. Niko se nije vratio.

Replika menore po opisu iz Tore

Slava stradalim Jevrejima u Holokaustu!